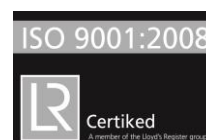

**Verkennd onderzoek
toegankelijkheid mbo 2-opleidingen**

Colofon

Titel Verkennd onderzoek toegankelijkheid mbo 2-opleidingen
Auteurs José Hermanussen, Annemarie Groot, Rob Schipperheyn
 m.m.v. Hester Smulders en Jan Neuvel
Datum 25 november 2015
Projectnummer 30341.01 / ecbo.14-215

Expertisecentrum Beroepsonderwijs
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
T 073 687 25 00
www.ecbo.nl

© ecbo 2014

Overname van teksten, ideeën en resultaten uit deze publicatie is toegestaan, mits met bronvermelding.

Inhoudsopgave

1	Woord vooraf	5
2	Doel en vraagstelling van het onderzoek.....	7
2.1	Doel	7
2.2	Onderzoeksvragen.....	7
3	Onderzoeksaanpak en werkwijze	9
3.1	Fase 1	9
3.2	Fase 2	10
3.3	Fase 3	10
4	Literatuurverkenning	11
4.1	Aanname- en plaatsingsbeleid in mbo-opleidingen.....	11
4.2	Beleidscontext.....	12
4.3	Inzichten uit onderzoek	13
4.4	ROA-evaluatie van het School-Ex 2.0 programma.....	15
5	Resultaten telefonische interviews en enquête.....	17
5.1	Respons.....	17
5.2	Achtergrondkenmerken respondenten	18
5.3	Uitkomsten per onderzoeksvraag.....	18
6	Conclusies en aanbevelingen	47
	Gebruikte literatuur en bronnen.....	51
	Lijst met afkortingen	53

1 Woord vooraf

Bij de MBO Raad zijn vragen binnengekomen over de toegankelijkheid van mbo 2-opleidingen. Vanuit het vmbo- en mbo-veld kreeg de MBO Raad signalen dat mbo-instellingen leerlingen (hebben moeten) afwijzen voor een mbo 2-opleiding. Ook heeft de raad signalen ontvangen dat zich plaatsingsproblemen voordoen als gevolg van een steeds groter wordend spanningsveld tussen de wensen van de deelnemer enerzijds en de mogelijkheden van instellingen en bijvoorbeeld de beschikbaarheid van relevante stageplaatsen anderzijds.

Het is nog onduidelijk in hoeverre de signalen, vergeleken met voorafgaande jaren, op een algemene trendbreuk in het mbo-veld wijzen. En als daar sprake van is, wat de oorzaken en gevolgen daarvan zijn.

Dat is de reden dat de MBO Raad het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ecbo) heeft gevraagd een verkennend onderzoek te verrichten naar de toegankelijkheid van mbo-niveau 2. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode juli tot november 2014.

In de voorliggende publicatie doen we verslag van de aanpak en de resultaten van het onderzoek. Afsluitend doen we aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

José Hermanussen, Annemarie Groot en Rob Schipperheyn
Onderzoekers Expertisecentrum Beroepsonderwijs

2 Doel en vraagstelling van het onderzoek

2.1 Doel

Hoewel knelpunten op het vlak van toelating en plaatsing zich kunnen voordoen op alle mbo-niveaus, wil de MBO Raad dat de verkenning zich toespitst op mbo-niveau 2. Niveau 2 is immers het niveau van de startkwalificatie. Als iemand wettelijk toelaatbaar is tot een opleiding op dat niveau, moet diegene ook in staat gesteld worden om een startkwalificatie te halen.

Als eerste stap op weg naar meer duidelijkheid, wil de MBO Raad via een verkennend onderzoek onder relevante betrokkenen in het veld, in dit geval studieloopbaanexperts mbo, vmbo-decanen van de twee beroepsgerichte leerwegen – basis en kader –, een indicatief beeld krijgen van de omvang, aard, ontwikkeling en aanpak van de toelatings- en plaatsingsproblematiek en van de mogelijke samenhangen met economische en beleidsontwikkelingen, zoals *Focus op Vakmanschap*, macrodoelmatigheid, intensivering, cascadebesteding, invoer van de entreeopleiding, invoer van de referentieniveaus taal & rekenen en passend onderwijs.

Het doel is dat de studie, naast een eerste indruk, mogelijk aanwijzingen oplevert voor verdiepend vervolgonderzoek en aanbevelingen voor bijstellingen van beleid.

2.2 Onderzoeksvragen

De centrale vraagstelling van dit onderzoek is:

In hoeverre zijn er volgens relevante betrokkenen – studieloopbaanexperts mbo en vmbo-decanen – in het veld, vergeleken met vorig jaar, knelpunten in het (regionale) aanbod aan mbo 2-opleidingen en in de keuzevrijheid van deelnemers voor een opleiding op mbo 2-niveau? In het geval van knelpunten: waartoe zijn deze te herleiden en welke oplossingen zijn in de optiek van de betrokkenen gevonden om deelnemers alsnog naar een passende plek te leiden?

De onderliggende onderzoeksvragen die ecbo formuleerde na overleg met vertegenwoordigers van de MBO Raad, SBB en VO-raad, zijn:¹

- 1 Vond er – volgens relevante betrokkenen² – vergeleken met vorig jaar binnen de onderwijsinstelling een aanpassing plaats in het aanname- en plaatsingsbeleid? In geval van bijstellingen: om welke aanpassingen gaat het dan? Waarom zijn deze doorgevoerd? Is dat door:
 - Een gebrek aan stageplaatsen?
 - Geen arbeidsmarktperspectief?
 - Een beperking in het aanbod vanwege macrodoelmatigheid (regionaal)?

¹ Op 12 juni vond een overleg plaats tussen ecbo, SBB, MBO Raad en VO Raad over het doel van het onderzoek. Daarnaast vond op 7 juli een overleg plaats tussen de MBO Raad en ecbo over aanscherping van het onderzoeksdoel en onderzoeksvragen.

² Steeds waar relevante betrokkenen staat, worden studieloopbaanexperts mbo en/of vmbo-decanen bedoeld.

- Mismatch tussen de capaciteiten van de deelnemer en de eisen van de opleiding?
 - Aanscherping van de taal- en rekeneisen?
 - Andere redenen, namelijk...
- 2 In welke clusters van opleidingen is er – volgens relevante betrokkenen – vergeleken met vorig jaar, sprake van een toename van het aandeel (%) deelnemers dat wel toelaatbaar is op basis van hun vooropleiding/diploma, maar niet geplaatst is in de mbo 2-opleiding van hun eerste keuze?
Wat is – volgens relevante betrokkenen – de belangrijkste reden dat deze deelnemers niet zijn geplaatst?
- 3 Is volgens relevante betrokkenen het aantal deelnemers dat niet is geplaatst in de opleiding van hun voorkeur, maar wel in een andere opleiding binnen de instelling, dit jaar groter, kleiner of hetzelfde in vergelijking met vorig jaar? Zijn er in dit opzicht verschillen tussen clusters van opleidingen?
- 4 Hoe is – volgens relevante betrokkenen – de communicatie geregeld over het feit dat de deelnemer niet geplaatst kon worden?
- Met de deelnemers zelf en zijn/haar ouders?
 - Met het toeleverend onderwijs?
 - Met de gemeente(n)?
- 5 Als afgewezen deelnemers niet in een alternatieve opleiding binnen de eigen instelling zijn geplaatst, in hoeverre is dan bekend – volgens relevante betrokkenen – of de deelnemers geplaatst zijn in de opleiding van hun keuze, of alternatieve opleiding, bij een andere instelling?
- 6 Welke acties heeft de onderwijsinstelling volgens relevante betrokkenen ondernomen om de problematiek rond het niet kunnen plaatsen van deelnemers in de opleiding van hun eerste keuze, of het sowieso niet kunnen plaatsen, op te lossen?

3 Onderzoeksaanpak en werkwijze

Het onderzoek was verkennend, exploratief van aard en had een looptijd van medio juli 2014 tot november 2014. Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is een combinatie van methoden ingezet, met als doel een rijke dataset te creëren. Naast het uitvoeren van een beknopte literatuurstudie zijn relevante studieloopbaanexperts van mbo- en vo-instellingen bevraagd via telefonische semigestructureerde interviews (mbo) en een beknopte schriftelijke enquête (vmbo).

Het gehele onderzoekstraject bestond uit drie fasen die we hierna toelichten.

3.1 Fase 1

Literatuurverkenning

In fase 1 is een beknopte literatuurstudie uitgevoerd. Om te beginnen is een korte schets gemaakt van het wettelijk kader en de beleidscontext. Daarnaast is nagegaan wat we weten uit eerder onderzoek. Ecbo en zijn natuurlijke voorgangers voerden in het afgelopen decennium diverse cohortstudies (vmbo-mbo) uit op het gebied van studie- en beroepskeuze/studieloopbanen (zie o.a. Neuvel & Van Esch, 2006; 2010). Ook de evaluatie van het School-Ex 2.0 programma, uitgevoerd door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), is bestudeerd op aanknopingspunten (Meng, Verhagen, Korthals & Huijgen, 2014). Relevante aspecten en inzichten uit de bestudeerde literatuur zijn meegenomen bij de ontwikkeling van het instrumentarium en het analysekader.

Instrumentontwikkeling

Voor de dataverzameling zijn twee instrumenten ontwikkeld: een topiclijst voor semigestructureerd telefonische interviews met studieloopbaanexperts uit het mbo-veld en een beknopte schriftelijke vragenlijst voor decanen in het vmbo.

Voorbereiding dataverzameling

Ecbo ontving van de MBO Raad een overzicht met studieloopbaanexperts in het mbo die een instellingsbreed overzicht hebben en verenigd zijn in het zogenoemde netwerk NEL BVE. In dit netwerk zijn alle mbo-instellingen vertegenwoordigd. De kandidaten kregen in juli van de MBO Raad een brief met daarin informatie over het doel, opzet en opbrengst van het onderzoek en een verzoek om medewerking. Vanaf medio augustus zijn telefonische interviews ingepland door ecbo-onderzoekers.

Voor de bevraging van de vmbo-decanen is gebruikgemaakt van het respondent ecbo-bestand, dat alle vmbo-scholen in Nederland bevat. Uit dat bestand is een gestratificeerde aselecte steekproef genomen. In het volgende kader lichten we de procedure nader toe.

Voor het schooljaar 2013 zijn van de website van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) etalagebestanden gebruikt voor de instellingen en vestigingen van vo-scholen. Daarmee is een nieuw bestand opgebouwd met de BRINVES-codes, de namen en adressen van de vestigingen, de geografische locatie – provincie, G4 en overig –, de samenstelling van de vestigingen naar typen onderwijs– vmbo, havo en vwo – en voor het vmbo naar leerwegen en sectoren. Voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg (bbl en kbl) is tevens het aantal leerlingen in het vierde jaar bepaald. Besloten is om alleen de decanen aan te schrijven van vestigingen met een bovenbouw basisberoepsgerichte en/of kaderberoepsgerichte leerweg met ten minste 50 leerlingen in het vierde leerjaar van de bbl en kbl tezamen.

Van de 511 vestigingen in 2013-2014 met een bbl- en of kbl-afdeling, leverde dat 453 vestigingen op met ten minste 50 leerlingen. Van deze instellingen is een derde gebruikt om decanen van de bovenbouw bbl/kbl aan te schrijven. Deze 151 instellingen zijn via een gestratificeerde steekproef – naar ratio per provincie, G4 – aselect getrokken.

3.2 Fase 2

Dataverzameling

In deze fase namen onderzoekers van ecbo de telefonische interviews af en is de schriftelijke enquête uitgezet onder de vmbo-decanen. Er is eenmaal een herinnering verstuurd naar kandidaten die nog niet hadden gereageerd.

3.3 Fase 3

Data-analyse en rapportage

In deze fase zijn de data geanalyseerd. Voor de analyse van de kwantitatieve data is gebruikgemaakt van het statistisch programma SPSS.

Voor de analyse van de kwalitatieve gegevens is op inductieve wijze vanuit de data, gecombineerd met inzichten uit de literatuur, een categorieënset ontwikkeld. Twee onderzoekers hebben onafhankelijk van elkaar de data daarop gescoord. Dit om de betrouwbaarheid te vergroten.

De uitkomsten zijn vervolgens verwerkt in de voorliggende publicatie.

4 Literatuurverkenning

In dit hoofdstuk bespreken we de uitkomsten van de beknopte literatuurverkenning. We schetsen eerst het wettelijk kader en de beleidscontext. Vervolgens vatten we samen wat we weten uit eerder onderzoek van eco en het ROA.

4.1 Aanne- en plaatsingsbeleid in mbo-opleidingen

Leerlingen die een mbo-opleiding willen volgen, moeten zich daarvoor aanmelden bij een mbo-instelling: een regionaal opleidingscentrum (roc), agrarisch opleidingscentrum (aoc) of vakschool. Wanneer een leerling dat doet, betekent dit niet per definitie dat hij geplaatst wordt. Mbo-instellingen hebben aanname- en plaatsingsprocedures om te zorgen dat jongeren ook daadwerkelijk goed terecht komen. In die procedures zijn wettelijke richtlijnen opgenomen die bij een aanmelding worden gecontroleerd. Ze kunnen echter ook aanvullende criteria bevatten, die per instelling verschillen.

Een van de wettelijke richtlijnen waaraan mbo-instellingen zich moeten houden met betrekking tot het plaatsen van jongeren die een opleiding willen volgen, betreft de doorstroomregeling, die van kracht werd met de invoering van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) in 1999. In de doorstroomregeling is de doorstroom van het vmbo naar het mbo vastgelegd (Min. OCW, 2009).³ De regeling bepaalt tot welke opleidingen – dat wil zeggen: niveaus – in het mbo vmbo'ers met een diploma toegang hebben. Zo hebben vmbo'ers met een diploma uit de basisberoepsgerichte leerweg toegang tot een mbo 2-opleiding. Vmbo'ers met een diploma uit de kaderberoepsgerichte leerweg, de gemengde leerweg en de theoretische leerweg hebben doorstroomrecht tot een opleiding op niveau 3 of 4. Het gaat hierbij om verwante doorstroom, dat wil zeggen vervolgopleidingen binnen dezelfde bve-sector. Bij doorstroom naar een andere sector kunnen aanvullende vakken vereist zijn. Bijvoorbeeld: vmbo'ers die zich aanmelden voor opleidingen in de Techniek en een diploma hebben in de sector Economie, Zorg & welzijn of Landbouw, moeten ook wiskunde of natuur- en scheikunde I als aanvullende vakken hebben gevolgd.

Naast de doorstroomregeling zijn er nog andere wettelijke regelingen die van invloed zijn op het aanname- en plaatsingsbeleid van instellingen. Zo kunnen leerlingen zonder diploma instromen in het entreedonderwijs en kunnen leerlingen met een mbo-diploma ook doorstromen naar een mbo-opleiding op een hoger niveau.

Naast de wettelijke richtlijnen kunnen mbo-instellingen aanvullende criteria opstellen waarbij specifieke talenten worden gecontroleerd – bijvoorbeeld bij artistieke opleidingen, grafische opleidingen en sportopleidingen – of fysieke eisen worden gesteld, bijvoorbeeld lichaamslengte – stewardess – of kapperseceem voor de kappersopleiding (Neuvel & Van Esch, 2010). Daarnaast kunnen instellingen ingaan op de motivatie van leerlingen of van hen eisen dat zij beschikken over een stageplaats, in geval van een bbl-opleiding. Dergelijke aanvullende criteria kunnen in een intakegesprek aan de orde worden gesteld of door middel van toelatingstests worden gecontroleerd (Neuvel & Van Esch, 2010).

³ Zie <http://wetten.overheid.nl/BWBR0012156/>

4.2 Beleidscontext

In de achterliggende periode is een aantal maatregelen in het mbo doorgevoerd die een effect hebben op het aanname- en plaatsingsbeleid van mbo-instellingen. Hierna lichten we vier maatregelen toe: de invoering van entreeonderwijs, de invoering van passend onderwijs, aanscherping van de eisen voor taal en rekenen en macrodoelmatigheid. Daarnaast gaan we ook in op de modernisering van de bekostiging in het mbo.

Invoering entreeonderwijs

Als onderdeel van het *Actieplan mbo Focus op Vakmanschap 2011-2015* introduceerde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het entreeonderwijs, wat in de plaats komt van mbo-niveau 1, inclusief de arbeidsmarktkwalificerende assistentopleidingen en vakgerichte opleidingen (TK, 2011a). Het entreeonderwijs is toegankelijk voor leerlingen zonder afgeronde vooropleiding. Het diploma behaald aan het entreeonderwijs geeft toegang tot een vervolgopleiding op mbo-niveau 2.

Het effect hiervan is dat voor mbo 2-opleidingen de ongediplomeerde toestroom is beëindigd. Leerlingen zonder afgeronde vooropleiding moeten in principe geplaatst worden in een entreeopleiding, tenzij uit een toelatingsonderzoek van de betreffende instelling blijkt dat iemand toch geplaatst kan worden op niveau 2 of hoger. Anderzijds werden voorheen soms ook leerlingen op niveau 1 geplaatst, terwijl zij wel een vmbo-diploma van de beroepsgerichte leerweg hadden behaald. Die leerlingen hebben nu geen toegang tot het entreeonderwijs.

Invoering passend onderwijs

In 2011 is de Wet passend onderwijs ingevoerd (TK, 2011b). Deze wet houdt in dat alle kinderen vanaf 1 augustus 2014 een plek moeten krijgen op een school die past bij hun kwaliteiten en mogelijkheden. Dat betekent dat ook mbo-instellingen vanaf 1 augustus een zorgplicht hebben: indien een leerling zich bij hen aanmeldt, zijn zij verantwoordelijk om een passende onderwijsplek te bieden. Dat betekent in veel gevallen dat er opnieuw gekeken moet worden naar de interne zorgstructuur en of daarin aanpassingen nodig zijn. Om na te gaan of instellingen daartoe in staat zijn, is het nodig dat er eerst geïnventariseerd wordt welke extra ondersteuning geboden zou moeten worden. Vervolgens gaat de instelling na of zij die ondersteuning zelf kunnen bieden of met behulp van derden. Het is belangrijk dat de mbo-instellingen samen (gaan) werken met het voortgezet onderwijs, gemeenten, UWV-werkpleinen, (jeugd)hulpverleningsinstanties en werkgevers. Echter, de aanpassingen die gedaan moeten worden om een deelnemer een passende plek te geven op de instelling, mogen geen onevenredige belasting vormen voor die instelling. Bovendien moeten de wettelijke inrichtingsnormen uit de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) in acht worden genomen en de aanpassingen mogen niet leiden tot een verlaging van het niveau van de opleiding of het examen.⁴

Aanscherping eisen taal en rekenen

In 2010 is de Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen ingevoerd (TK, 2010). Die wet heeft tot doel de taal- en rekenvaardigheden van leerlingen te versterken en de aansluiting te verbeteren in de onderwijskolom. Om die reden zijn er gewenste beheersingsniveaus vastgesteld, waaraan leerlingen moeten voldoen om hun diploma te behalen. Vanaf studiejaar 2014-2015 tellen de resultaten van Nederlands voor het eerst mee

⁴ www.passendonderwijs.nl

voor mbo-niveau 4, een jaar later geldt dit ook voor de mbo-niveaus 2 en 3. De resultaten van rekenvaardigheden tellen mee vanaf studiejaar 2015-2016 voor mbo-niveau 4 en een jaar later voor mbo-niveau 2 en 3. In het najaar van 2014 wordt er een besluit genomen of er ook centrale examinering zal worden ingevoerd voor het entreeonderwijs.

Deze wet heeft tot gevolg dat deelnemers aan een mbo 2-opleiding die aan het eind van hun opleiding onvoldoende taal- of rekenvaardig blijken – dat wil zeggen: ze hebben het examen niet gehaald – geen diploma kunnen krijgen voor hun mbo 2-opleiding.

Macrodoelmatigheid

Een belangrijke ambitie van *Focus op Vakmanschap* is macrodoelmatigheid in het mbo (TK, 2013). Dat wil zeggen: het opleidingsaanbod in het middelbaar beroepsonderwijs moet zo goed mogelijk aansluiten op de vraag van deelnemers en van de (toekomstige) arbeidsmarkt. Tegelijkertijd moet het aanbod op een efficiënte manier worden georganiseerd. Dit voorkomt dat deelnemers onnodig lang werkzoekend zijn en niet kunnen participeren op de arbeidsmarkt. Er is sprake van een macrodoelmatig opleidingsaanbod als deze verschillende aspecten met elkaar in balans zijn (Onderwijsraad, 2012). Voorbeelden van opleidingen die niet macrodoelmatig worden aangeboden, zijn kleine, onrendabele opleidingen die op meerdere plekken in de regio worden gegeven. Ook grote opleidingen waaraan meer studenten afstuderen dan er vraag is op de arbeidsmarkt, zijn voorbeelden van opleidingen die niet macrodoelmatig worden aangeboden.

Deze maatregel beoogt een minder versnipperd aanbod en een betere afstemming van het aanbod op de arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld doordat minder deelnemers worden aangenomen voor bepaalde opleidingen of dat opleidingen, door de samenwerking tussen mbo-instellingen, op bepaalde instellingen worden gesloten.

Modernisering bekostiging

Vanaf 1 januari 2015 gelden er andere regels met betrekking tot de bekostiging van deelnemers in het mbo. Het doel is dat de allocatie van Rijksmiddelen voor het mbo over de betrokken instelling hierdoor wordt verbeterd. Deelnemers moeten zo snel mogelijk op het juiste niveau en in de juiste leerweg worden ingeschreven en uiteindelijk op een zo hoog mogelijk niveau uitstromen.⁵

De aanpassing van de bekostiging houdt een cascademodel in: aan de verblijfsduur van de deelnemer in het mbo wordt een gewicht toegekend, met een hogere factor in het eerste jaar. Hoe langer de verblijfsduur in het mbo, hoe kleiner de factor wordt. Vanaf het zevende jaar ontvangt de school geen bekostiging meer. Voor entreeonderwijs geldt een aparte regeling: hier stopt de bekostiging in het derde jaar.

Deze maatregel heeft naar verwachting tot gevolg dat instellingen bij de intake gericht aandacht zullen besteden aan de voorgeschiedenis van een deelnemer: heeft hij al eerder ingeschreven gestaan voor een mbo-opleiding en zo ja hoe lang? Ook zullen ze kritischer nagaan wat de meest efficiënte leerroute voor die betreffende deelnemer is.

4.3 Inzichten uit onderzoek

Ecbo en zijn natuurlijke voorgangers voerden in het afgelopen decennium diverse cohortstudies (vmbo-mbo) uit op het gebied van studie- en beroepskeuze en

⁵ www.mbo15.nl

studielooptbanen. Ook de ROA-evaluatie van het School-Ex 2.0 programma is bestudeerd op aanknopingspunten.

Aanmelding en instroom mbo-niveau 2

Uit eerder onderzoek is bekend dat gemiddeld ongeveer 30% van de vmbo'ers doorstroomt naar een niveau 2-opleiding, een percentage dat sinds 2006 redelijk constant is gebleven (Neuvel & Van Esch, 2010). Dit zijn niet alleen leerlingen met een diploma van de basisberoepsgerichte leerweg, maar ook leerlingen met een diploma van de kaderberoepsgerichte leerweg, gemengde leerweg en theoretische leerweg, die vanuit de doorstroomregeling toegang hebben tot een niveau 3- of 4-opleiding, worden soms op niveau 2 geplaatst. Dit gebeurt vooral bij bbl-opleidingen. Zo worden in de sector Techniek nagenoeg alle leerlingen uit de drie hoogste leerwegen van het vmbo op niveau 2 geplaatst. Redenen die Neuvel en Van Esch hiervoor noemen, zijn het aanbod aan opleidingen, het ontbreken van elementaire vaktechnische vaardigheden bij leerlingen en de opstelling van het bedrijfsleven.

Er is daarnaast een groep leerlingen die gezien hun vooropleiding wel recht hebben op een opleiding op niveau 2, maar in het verleden toch lager geplaatst werd, namelijk op niveau 1. Het gaat dan met name om leerlingen die door willen stromen naar een niet-verwante sector (Neuvel & Van Esch, 2010). Daarnaast zijn er diverse opleidingen uit doorstroomstudies bekend, waar een structurele lagere plaatsing is waar te nemen: Horeca, Brood & banket en Uniformberoepen: de sector Economie & handel.

Plaatsing in opleiding van eerste keuze?

Neuvel en Van Esch (2006; 2011) beschreven in twee publicaties het probleem van het niet worden geplaatst van leerlingen in de opleiding van hun eerste keuze.⁶ Dat leverde voor de cohorten tussen 2005 en 2007 een vrij stabiel beeld op: circa 17% van degenen die naar het mbo waren gegaan, werden niet geplaatst in de opleiding van hun voorkeur. Dat percentage bleek voor de leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg die in het algemeen zijn aangewezen op een opleiding op niveau 2 – zie de doorstroomregeling – nog hoger: rond de 23%. In dat verband heeft men ook gekeken naar de samenhang tussen de zekerheid over de studie- en beroepskeuze en de plaatsing.

"Zowel voor de bol als de bbl geldt dat leerlingen met een duidelijke beroepsinteresse, aanzienlijk vaker hun voorkeur gehonoreerd zagen dan leerlingen die deels wisten wat ze wilden gaan doen en veel vaker dan leerlingen die het nog helemaal niet wisten. [...] in de groep die niet wist wat ze wilden worden, zijn leerlingen uit de beroepsgerichte leerwegen minder vaak in hun voorkeursopleiding geplaatst dan leerlingen uit de theoretische leerwegen. [...] als er geen duidelijke beroepsinteresse is, zullen leerlingen hun studiekeuze minder kunnen motiveren en zullen ze daardoor minder snel worden toegelaten tot een opleiding, zeker als er (te) veel belangstelling is voor een opleiding. (Neuvel & Van Esch, 2006, p. 73).

Zoals voorgaand citaat illustreert, bleek er dus een sterke samenhang tussen de studie- en beroepskeuze en de plaatsing. Van degenen die het meest zeker waren over die keuzes, werd 93% in de studie van zijn voorkeur geplaatst Van degenen die het nog helemaal niet

⁶ Volgen van cohorten vmbo naar mbo in het kader van het monitoren van het toepassen van de doorstroomregeling en enquête-onderzoek rond de 9.000 vmbo'ers een half jaar na het verlaten van het vmbo.

wisten, werd 56% in de opleiding geplaatst die ze dan toch nog hadden gekozen. Het probleem van de beroepskeuze is niet in gelijke mate verdeeld over de vmbo-sectoren. Relatief veel meer leerlingen uit de sector Economie weten niet welk soort werk ze willen gaan doen dan leerlingen in de andere sectoren.

"Iets meer dan de helft van de (vmbo-)leerlingen heeft begin leerjaar 3 werk op het oog dat ze het liefst willen gaan doen. Bij een deel van hen (16% van het totaal) beperkt die interesse zich tot één beroep of één soort werk, bij de overige is er wel een voorkeur, maar is er ook nog interesse in andere soorten werk. Een deel van die leerlingen heeft niet altijd een specifiek beroep op het oog, maar gaat het meer nog om een vage notie, zoals 'iets met kinderen' of 'iets in de verzorging'. Ruim 1 op de 3 leerlingen heeft begin klas 3 allerlei pijlen op zijn of haar boog, maar zonder al een voorkeur te kunnen aangeven. Ruim 1 op de 10 leerlingen weet dan nog helemaal niets te zeggen over zijn of haar interesse. (Neuvel & Van Esch, 2011, p. 26).

Het probleem van niet weten wat je wilt worden of pas op een laat moment een keuze maken, werkt ook door in het moment waarop iemand zich aanmeldt: in het algemeen later in het schooljaar, april-mei of zelfs na de examens. Het risico dat opleidingen vol zitten, is dan ook groter. In combinatie met het niet goed kunnen beargumenteren van de opleidingskeuze in het mbo leidt dat vaker tot een afwijzing.

"Leerlingen met een diffuus beroepsbeeld worden vaker niet dan wel in de gewenste opleiding geplaatst. Bij een afwijzing probeert de mbo-instelling veelal, al dan niet met inschakeling van een eigen trajectbureau of begeleidingscentrum, samen met leerlingen uit te zoeken voor welke opleiding ze wel geschikt zijn. Die optie is door ruim de helft van de intakers genoemd. Een andere mogelijkheid, door 14% van de intakers aangegeven, is een oriëntatieperiode in het mbo. Die periode kan uiteenlopen van een verlengde intake tot een volledig oriëntatiejaar. Ook zijn er in dit verband afdelingen die proberen een leerling eerst een week, of een langere periode, stage te laten lopen in een bedrijf. Niet uitgesloten is dat leerlingen na die heroriëntatie alsnog geplaatst worden in de opleiding die ze hadden gekozen. (Neuvel & Van Esch, 2006, p. 89).

De voorgaand genoemde studies dateren al weer van enkele jaren geleden. Uit recentere onderzoeken – onder andere over vmbo Carrousel en tl-leerlingen – komt echter een redelijk stabiel beeld naar voren als het om de beroepsinteresse gaat, een factor die dus een belangrijke rol speelt in het geplaatst worden (Neuvel & Van Esch, 2011; 2013).

4.4 ROA-evaluatie van het School-Ex 2.0 programma

Er zijn in het kader van *Aanpak Jeugdwerkloosheid* (2009; 2013) maatregelen genomen om de jeugdwerkloosheid te reduceren en voorkomen. Een belangrijk onderdeel daarvan is het School Ex programma, dat uit twee elementen bestaat:⁷ registratie van toekomstplannen van mbo-examenkandidaten: de zogenaamde 'mobiliteitsregistratie':

- het bieden van – individuele – opleidingsadviezen.

⁷ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jongeren-en-werk/aanpak-jeugdwerkloosheid>

In 2013 is het School-Ex 2.0 programma gestart waarbij ook ombuigingsgesprekken zijn toegevoegd aan het programma. Ombuigingsgesprekken zijn gesprekken met vmbo-uitstromers die zich aanmelden voor een mbo-opleiding met weinig perspectief, met als doel hun keuze om te buigen naar een beroepsopleiding met perspectief.

Omvang ombuiging

Van de 276 school-domeincombinaties die meededen aan het ROA-onderzoek naar de evaluatie van het School-Ex 2.0 programma (Meng e.a., 2014) voerde 51% ombuigingsgesprekken met de aangemelde deelnemers voor het schooljaar 2013/2014. Dat betekent dat bijna de helft van de instellingen geen ombuigingsgesprekken heeft gevoerd. Eén van de redenen die hiervoor genoemd werd, was dat de betreffende instellingen geen aanmeldingen hadden ontvangen voor beroepen met minder gunstige arbeidsmarktperspectieven. Redenen die respondenten noemden die wel aanmeldingen voor deze opleidingen hadden gekregen, maar toch geen ombuigingsgesprekken voerden, waren 'geen tijd' (25%), dan wel 'geen nut' (23%). Een derde reden die genoemd werd, was dat dergelijke ombuigingsgesprekken ten koste zouden gaan van de instroom (21%): een opmerkelijk antwoord gezien het doel van de gesprekken. Immers, de ombuigingsgesprekken zouden er juist toe moeten leiden dat de instroom van die opleiding af zou nemen gezien het slechte perspectief dat deelnemers hebben als ze hun diploma behaald hebben.

Van de deelnemers die zelf aangeven dat ze een ombuigingsgesprek hebben gehad, is 10% ook daadwerkelijk van keuze gewisseld. De meesten van hen geven aan dat ze zo door het gesprek beïnvloed zijn dat ze daarom een andere opleiding zijn gaan volgen: 44%. Dat betekent dat 4,4% van alle deelnemers omgebogen is. Er is echter ook een aanzienlijke groep (38%) die vindt dat het gesprek hen helemaal niet heeft beïnvloed in de studiekeuze. Zij zijn wel van studie gewisseld, maar geven aan dat dit niet als gevolg van het gesprek was (Meng e.a., 2014).

Wat is bekend over de leerlingen die een ombuigingsgesprek kregen?

Uit het ROA-onderzoek van Meng en anderen blijkt dat het aandeel leerlingen dat een ombuigingsgesprek heeft gekregen, nauwelijks verschilt per opleidingsniveau: 69% van de leerlingen die in het mbo een bol-opleiding gaan volgen op niveau 1/2 geeft aan een ombuigingsgesprek te hebben gekregen, tegen 66% van de deelnemers die een bol-opleiding op niveau 3/4 gaat volgen.

Er zijn kleine verschillen gevonden tussen leerlingen uit de verschillende vmbo-sectoren. Zo bleken de percentages deelnemers die een ombuigingsgesprek hadden gekregen uit de sectoren Economie en Zorg & welzijn iets boven het gemiddelde te liggen. Dat beeld komt overeen met de relatief slechte arbeidsmarktperspectieven die er zijn voor mbo Economie-opgeleiden en de slechte arbeidsmarktkansen voor gediplomeerden aan een opleiding op niveau 1 en 2 in de richting Gezondheidszorg.

Effect van arbeidsmarktperspectief op wisselen van opleiding

Het School-Ex 2.0 programma gaat ervan uit dat jongeren die kennis hebben van de slechte arbeidsmarktperspectieven ook eerder van studie wisselen. Uit de evaluatie van ROA blijkt dat dit meer geldt voor deelnemers aan een opleiding op niveau 3 of 4 dan voor deelnemers aan een opleiding op niveau 1 of 2. Mogelijk komt dit doordat er een groter opleidingsaanbod is op niveau 3 en 4 of doordat er grotere verschillen zijn tussen arbeidsmarktperspectieven voor opleidingen op de twee hoogste niveaus in vergelijking tot opleidingen op de laagste niveaus.

5 Resultaten telefonische interviews en enquête

5.1 Respons

Van de 66 mbo-instellingen – roc's, aoc's en vakscholen – in Nederland deden 28 vertegenwoordigers mee aan het telefonische interview. Dit betekent dat in het responsbestand bijna de helft (42%) van de mbo-instellingen is vertegenwoordigd. Van de respondenten participeert 82% in het landelijk Netwerk Expertise Centra Loopbaanbegeleiding (NEL BVE).

Van het vmbo vulden 33 decanen uit het steekproefbestand (N=151) de vragenlijst in. Dit houdt in dat de respons 22% bedraagt.

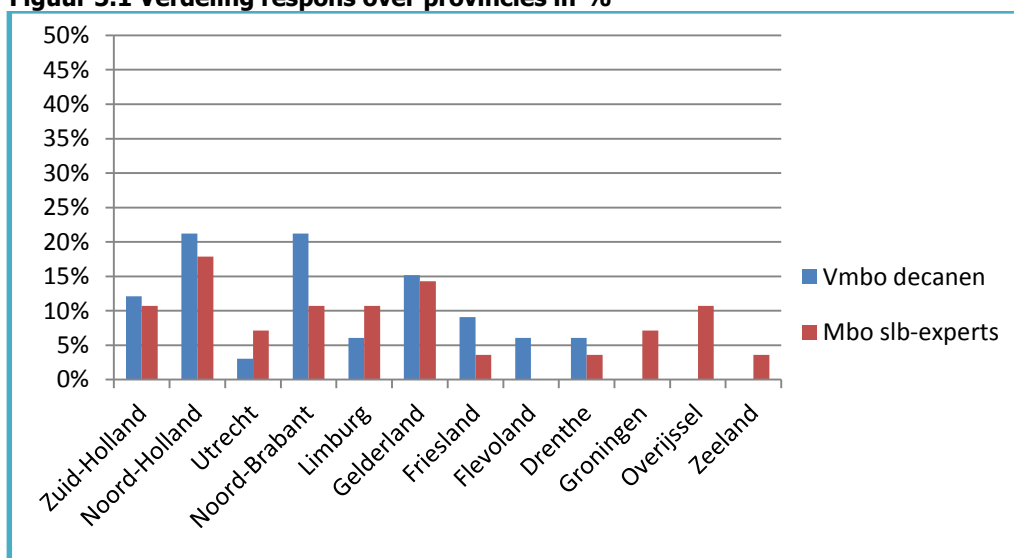
In tabel 5.1 staat de verdeling van de respons over de vier grote steden – Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht – versus de rest van Nederland. In figuur 5.1 is te zien hoe de respons is verdeeld over de provincies.

Wanneer we de twee overzichten combineren, dan kunnen we vaststellen dat de verdeling van de twee groepen redelijk overeenkomt wat betreft de verhouding Randstad versus de rest van het land. Wanneer we inzoomen op de onderliggende provincies, dan is te zien dat de verdeling op punten scheef is. Immers, bij de responsgroep vmbo ontbreken de provincies Zeeland, Overijssel en Groningen, terwijl bij de mbo-groep Flevoland ontbreekt. Bij de interpretatie van de gegevens is extra voorzichtigheid dan ook geboden. Ook met het oog op het geringe aantal respondenten in de groep decanen, zullen we steeds beducht moeten zijn op vertekening.

Tabel 5.1 Verdeling respons G4 (grote steden) versus rest van Nederland in %

	<i>Mbo slb-experts (N=28)</i>	<i>Vmbo-decanen (N=33)</i>
G4	18%	9%
Rest	82%	91%
<i>Totaal</i>	<i>100%</i>	<i>100 %</i>

Figuur 5.1 Verdeling respons over provincies in %

5.2 Achtergrondkenmerken respondenten

De respondenten van de mbo-instellingen – hierna mbo slb-experts genoemd – hebben een leidinggevende functie, dan wel coördinerende taak binnen het studie- en loopbaanbegeleidingscentrum van hun instelling. Het gaat om een instellingsbrede functie of taak. De meeste mbo slb-experts (89%) bekleden deze functie of taak al meer dan tien jaar. De vmbo-decanen zijn binnen hun instelling verbonden aan de beroepsbegeleidende (bbi) en kaderberoepsgerichte leerweg (kbl). Het gros van de respondenten (64%) is langer dan zes jaar werkzaam in deze functie.

5.3 Uitkomsten per onderzoeksvraag

In deze paragraaf presenteren we per onderzoeksvraag de uitkomsten van de interviews en enquête. We starten daarbij met de gegevens van de mbo slb-experts, gevolgd door die van de vmbo-decanen.

5.3.1 Aanpassing in aanname- en plaatsingsbeleid mbo-niveau 2-opleiding

De eerste onderzoeksvraag luidde:

Vond er volgens de mbo slb-experts en vmbo-decanen vergeleken met vorig jaar binnen de mbo-instelling een aanpassing plaats in het aanname- en plaatsingsbeleid? In geval van bijstellingen: om welke aanpassingen gaat het dan? Waarom zijn deze doorgevoerd?

Is dat door:

- Gebrek aan stageplaatsen?
- Geen arbeidsmarktperspectief?
- Beperking in het aanbod vanwege macrodoelmatigheid (regionaal)?
- Mismatch tussen de capaciteiten van de deelnemer en de eisen van de opleiding?
- Aanscherping taal- en rekeneisen
- Gebrek aan capaciteit (personeel, lokalen e.d.)
- Andere redenen, namelijk...

Tabel 5.2 laat zien dat nagenoeg alle mbo slb-experts (96%) van mening zijn dat er een aanpassing plaatsvond in het aanname- en plaatsingsbeleid. De meerderheid van de vmbo-decanen (79%) is eenzelfde mening toegedaan. In de optiek van de respondenten houden de aanpassingen in dat er andere richtlijnen, criteria, procedures en voorwaarden worden gehanteerd bij de aanmelding en/of intake en toelating voor een opleiding, zie de toelichting hierna.

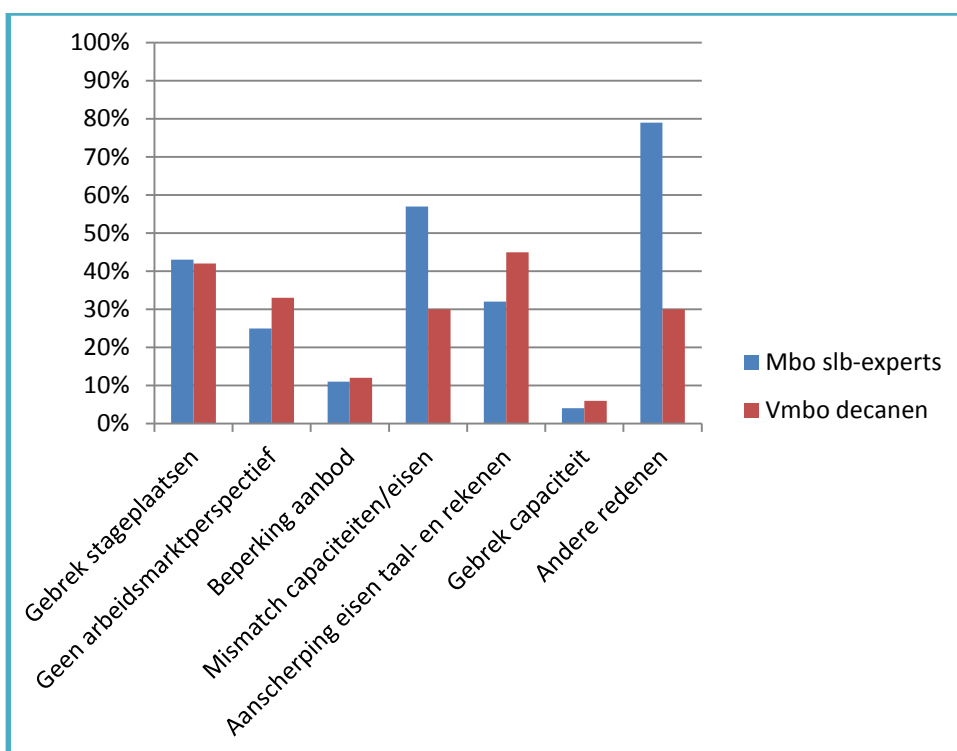
Tabel 5.2 Aanpassing in aanname- en plaatsingsbeleid

<i>Aanpassing aanname- en plaatsingsbeleid</i>	<i>Mbo slb-experts (N= 28)</i>	<i>Vmbo-decanen (N=33)</i>
Ja	96%	79%
Nee	4%	21%
<i>Totaal</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

Figuur 5.2 geeft een overzicht van de redenen waarom de aanpassingen volgens de respondenten zijn doorgevoerd.

De figuur laat zien dat het scorepatroon van de mbo slb-experts en vmbo-decanen in grote lijn gelijk is, behalve bij de categorieën 'andere redenen' en 'mismatch capaciteiten/eisen': dan scoort de mbo-groep beduidend hoger. Uit nadere analyse blijkt dat de mbo-groep bij de categorie 'anders' voornamelijk verwijst naar de veranderde wet- en regelgeving, in het bijzonder naar de invoering van de entreeopleiding en passend onderwijs. In hun ogen zijn dat de belangrijkste redenen voor een aanpassing in het aanname- en plaatsingsbeleid. Gebrek aan capaciteit – lokalen, personeel enzovoort – op schoolniveau en beperking van het aanbod in het kader van macrodoelmatigheid zijn volgens de respondenten de minst belangrijke redenen. Mismatch, gebrek aan stageplaatsen en de aanscherping van de taal- en rekeneisen nemen een middenpositie in.

Figuur 5.2 Redenen aanpassingen volgens mbo slb-experts (N=28) en vmbo decanen (N=33) (meerdere antwoorden mogelijk)

Toelichting

Respondenten zijn gevraagd nader toe te lichten in welke opzichten er aanpassingen plaatsvonden en waarom. Uit nadere analyse blijkt dat de antwoorden van de mbo slb-experts en vmbo-decanen zijn onder te brengen in een aantal categorieën:

- aanscherping beleid in verband met het wettelijke kader;
- procedures toelating ongediplomeerden;
- procedures uitsluiting gediplomeerden/mismatch;
- procedures ten behoeve van arbeidsmarktverandering;
- procedures ten behoeve van passend onderwijs.

We bespreken hierna de categorieën en illustreren deze met typerende uitspraken van de respondenten.

a Aanscherping beleid in verband met het wettelijk kader

Verreweg de meeste mbo slb-experts refereren aan de veranderde wet- en regelgeving, vooral de entreeopleiding, Taal & Rekenen, passend onderwijs, vsv-doelstellingen – en onderstrepen dat dit instellingsbreed tot een aanscherping van het aanname- en plaatsingsbeleid en -procedures leidde, zowel op het vlak van de aanmelding en intake als toelating.

Zo is de diploma-eis tegenwoordig een strikte richtlijn: in principe is er geen drempelloze toelating meer in mbo 2. Uitzonderingen op de regel blijven wel mogelijk, maar moeten grondig zijn onderzocht en onderbouwd.

Ongeveer een kwart van de vmbo-decanen noemt vergelijkbare aspecten. De indruk bestaat dat het mbo geen risico's meer durft te nemen, wat de vmbo-decanen mede toeschrijven aan het feit dat het mbo wordt afgerekend op uitstroom, op het percentage geslaagden. *"Die bekostiging achteraf maakt dat mbo's strenger aan de poort zijn."* Sommige vmbo-decanen signaleren daarnaast dat de mbo-instellingen waarmee zij te maken, hebben geen eenduidig beleid voeren en verschillende richtlijnen hanteren. Zij vinden dat lastig en niet in het belang van de leerling.

De meerderheid van de mbo-respondenten meldt dat de intake vergeleken met vorig jaar op meer systematische, onderzoekende wijze wordt aangepakt. Er worden meer instrumenten gebruikt, variërend van gestandaardiseerde gespreksleidraden tot motivatie- en capaciteitentesten. Ook wordt er meer informatie over de kandidaten opgevraagd bij de toeleverende vmbo-scholen.

Dit alles om beter, objectiever in te kunnen schatten én te onderbouwen of de kandidaat geschikt is in het licht van de eisen – vanuit diploma- en beroepsperspectief –, dan wel door- of afgewezen moet worden en/of extra ondersteuning moet krijgen, bijvoorbeeld in het kader van passend onderwijs. De verkregen intake-informatie, die als basis dient voor het plaatsingsbesluit, wordt systematischer dan voorheen vastgelegd met behulp van gestandaardiseerde registratieformulieren.

Ook zijn er procedures in het leven geroepen om de processen efficiënter en transparanter te doen verlopen. Een respondent: *"Onze aanmeldingsprocedure is dit jaar voor het eerst helemaal gedigitaliseerd. Hierdoor kunnen we ook beter volgen of kandidaten zich voor meer opleidingen hebben aangemeld."*

De decanen geven minder voorbeelden op dit gebied. Zij merken wel op dat het digitaal portfolio vaker gebruikt wordt bij de intake. Maar ook dat mbo-instellingen in hun omgeving verschillend handelen bij de intake en verschillende normen aan de dag leggen ten aanzien van de toelating: ze hanteren verschillende instroomeisen.

Op basis van de beschikbare onderzoeksgegevens kan niet worden vastgesteld op welke schaal dit voorkomt en wat de consequenties ervan zijn voor uiteenlopende kandidaten vanuit het vmbo.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

"Sinds de wetswijziging zijn de richtlijnen voor de toelating, waaronder die van mbo 2, aangescherpt. Er wordt nu bij aanmelding beter gekeken naar de vooropleiding van de student en of hij/zij een diploma heeft. Specifieker: zonder vmbo-diploma of niveau 1-diploma wordt er in principe geen toegang verleend tot een mbo 2-opleiding. Over het

algemeen houden we scherper toezicht op wie er binnenkomen, welke opleiding zij willen gaan doen en of dit wel past. Veel vaker vinden er 'ombuiggesprekken' plaats."

"Er is extra controle of iemand wel/geen diploma heeft gehaald. Jongeren die een leerwerktraject willen volgen en voorheen mochten instromen in niveau 1 ondanks hun vmbo-diploma (bbl), mogen nu niet meer instromen in entree en moeten naar niveau 2. Dit is een knelpunt, want sommige jongeren passen echt niet in niveau 2. We nemen nu een toelatingstest af om na te gaan of de kandidaat geschikt is."

"Taal en rekenen is nu verplicht in alle mbo 2-opleidingen. Die eisen zijn aanleiding geweest om de intake aan te scherpen. Door meer te doen aan de voorkant, hopen we het vroegtijdig schoolverlaten te beperken."

"Wij hebben een screeningsprocedure ingesteld in verband met de regelgeving rondom ongediplomeerde instroom. Wij hebben een toetsingscommissie ingesteld die alle negatieve adviezen toetst aan de wetgeving. Zij nemen vervolgens een besluit over al dan niet plaatsing."

"Tijdens de intake wordt gebruikgemaakt van de 'op maat' methodiek door de intakekers om ervoor te zorgen dat goed boven tafel komt of de opleiding wel echt bij de deelnemer past. Er wordt ook gebruikgemaakt van de 'criteriumgerichte interviewtechniek', waarmee eventuele geheimen van de deelnemer boven tafel worden gehaald – een justitieel verleden bijvoorbeeld – en motivatie in kaart kan worden gebracht. Het is sinds dit jaar verplicht de technieken toe te passen. Ze bestonden al wel."

"Wij maken gebruik van de AMN-test bij de intake.⁸ Niet zozeer voor al dan niet plaatsing, maar om leerlingen een betere start te kunnen geven omdat het inzicht geeft over welke begeleiding een leerling mogelijk nodig heeft en of de opleiding qua motivatie, persoonlijkheid en competenties bij de leerling past. Wij hebben ook een plaatsingscommissie ingesteld voor leerlingen jonger dan 18 jaar. Dat houdt in dat die leerlingen een motivatie moeten schrijven voor de opleiding en dan voor de plaatsingscommissie verschijnen die bestaat uit hoofd onderwijs, opleidingsmanagers, externe hulpverleners en iemand van het vo."

"Er wordt bij iedereen een TOA-intaketoets afgenomen om het niveau van taal en rekenen vast te stellen.⁹ Wanneer een leerling onder niveau 2F scoort, wijzen we hem/haar niet af, maar plaatsen we hem/haar met een bindend studieadvies: 'je mag starten, maar dan moet je wel bijlessen volgen en voortgang boeken'."

"Wij hebben matchingsdagen ingevoerd voor de late aanmelders (na 17 juni) voor een mbo 2-opleiding. Deelnemers worden op een centrale locatie uitgenodigd om de AMN-test te

⁸ Deze AMN-test bestaat uit de volgende onderdelen:

- leerintelligentie: numerieke en verbale aanleg;
- logisch redeneren: redeneer- en evaluatievermogen;
- competenties;
- beroepsbeeld.

⁹ Bureau ICE biedt een intake-toets studievoordigheid aan als onderdeel van de Toolkit Onderwijs en Arbeidsmarkt (TOA). De toets is bedoeld voor gebruik in het middelbaar beroepsonderwijs. De studievoordigheidstoets is een intake-toets om het niveau te bepalen van een kandidaat die een opleiding in het mbo wil gaan volgen. De toets maakt vaak onderdeel uit van een instroomprocedure waarbij ook het taal- en rekenniveau getest worden.

doen en een korte vragenlijst te beantwoorden. Daaruit blijkt dan of iemand in kan stromen in de opleiding van zijn keuze of beter kan opteren voor een bredere variant. Ze worden dan niet opgeleid voor één specifieke opleiding, maar krijgen een brede basis waarvan uit ze mogelijk later alsnog in een specifieke opleiding kunnen instromen. Door deze matchingsdagen wordt het proces versneld van aanmelding, omdat sommige studenten zich nu voor meerdere opleidingen aanmelden en door al die opleidingen worden uitgenodigd, maar dan niet komen opdagen enzovoort. Nu hebben we alle opleidingen bij elkaar en kunnen we direct nagaan waar een deelnemer in zou moeten stromen.”

“Wij zijn gaan werken met Intergrid, een digitaal registratiesysteem, een overstapmonitor, in het kader van de overdracht tussen vmbo en mbo. We hebben afspraken gemaakt over een warme overdracht.”

- Typerende citaten vmbo-decanen:

“Het (digitaal) portfolio gaat steeds meer een rol spelen, bij de intake en toelating.”

“In het kader van het entreeonderwijs handelen diverse mbo-instellingen anders, in de zin van dat zij andere richtlijnen en toelatings- en doorstroomcriteria hanteren.”

“De toelatingsvoorwaarden zijn aangescherpt, risico’s worden zoveel mogelijk uitgesloten. De nieuwe financiering, de verplichte taal- en rekeneisen en het nog niet ingericht zijn op passend onderwijs zullen daarbij vast een rol spelen.”

b Procedures toelating ongediplomeerden

Ongeveer een derde deel van de mbo-respondenten geeft aan dat er specifieke procedures worden toegepast om ongediplomeerde toelating in mbo 2 alsnog mogelijk te maken en illustreren dat met voorbeelden. De procedures hebben betrekking op het in kaart brengen van motivatie en capaciteiten van de kandidaat, op basis waarvan een inschatting wordt gemaakt of een mbo 2-diploma haalbaar is. Speciale plaatsingscommissies nemen op basis van de uitkomsten een besluit of plaatsing al dan niet is toegestaan.

Uit de gegevens blijkt dat het met name om ongediplomeerden van de gemengde en theoretische leerweg gaat. Dat in kaart brengen, gebeurt via testen, gesprekken en informatie van toeleverende scholen.

Diverse procedures bestonden al langer. Verschil is nu dat ze worden toegepast en benut bij de onderbouwing, dus dat ze niet meer vrijblijvend zijn. Ook enkele decanen noemen voorbeelden in deze categorie, al leggen zij een ander accent dan de mbo slb-experts. Uit de antwoorden blijkt dat zij enkel een relatie leggen met de entreeopleiding bij de procedures voor toelating van ongediplomeerden. Dit kan mogelijk samenhangen met het feit dat in het onderzoek alleen decanen van bbl en kbl zijn bevestigd.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“We hebben een procedure ontwikkeld voor de ongediplomeerde instroom: jongeren zonder diploma kunnen een aanvraag doen om toegelaten te worden. Vervolgens bekijkt per branche een commissie de aanvragen. Indien een aanvraag plausibel wordt geacht, nemen we een test af en dient de kandidaat zijn motivatie en capaciteiten schriftelijk toe te lichten. Vervolgens neemt de commissie een besluit of de kandidaat al dan niet wordt toegelaten.”

“Heeft iemand geen diploma gehaald, dan wordt een toelatingsonderzoek gedaan dat gericht is op toelaatbaarheid tot een mbo-niveau. Als leerlingen gezakt zijn voor hun diploma op het vmbo, dan worden ze terugverwezen naar het vmbo om alsnog een diploma te halen of ze worden in een entreeopleiding geplaatst. Bij uitzondering wordt er in die gevallen een toelatingsonderzoek gedaan in de vorm van uitgebreide tests. Er is een plaatsingscommissie ingesteld die het besluit dat uit die tests volgt, officieel vaststelt.”

“Wij hebben een toelatingscommissie – met medewerkers uit mbo, vo en gemeente – ingesteld om na te gaan of entree wel de juiste plek is voor deelnemers. Voorheen kon je als je niet de juiste diploma’s had na een test toch worden toegelaten tot niveau 2. Nu kom je veel eerder terecht in entree, tenzij er duidelijke aanwijzingen zijn dat niveau 2 een geschiktere optie is.”

“Bij niveau 2-opleidingen worden deelnemers zonder diploma in principe niet meer toegelaten, tenzij ze via het Servicecentrum een toelatingstest hebben gedaan en een positief advies hebben gekregen.”

“Leerlingen met een vmbo tl-opleiding zonder diploma, hebben toch nog kans op toelating in mbo 2, op schriftelijke voorspraak van de decaan van het vmbo, die moet hiervoor groen licht geven. Voor vmbo-scholen is het voortaan verplicht het digitale doorstroomdossier, met daarin veel informatie over de aankomende student, aan te leveren aan het mbo.”

“De studentendienstverlening (SDV) neemt nu ook een standaardcapaciteitentest af bij leerlingen zonder diploma die toch toegelaten willen worden tot een opleiding op niveau 2. Tenzij de leerling jonger is dan 18 jaar. In dat geval wordt geadviseerd op het vmbo te blijven om alsnog een diploma te halen.”

“Wanneer iemand niet voldoet aan de criteria, wordt er een geschiktheidsonderzoek gestart. Uit dat geschiktheidsonderzoek kan dan alsnog blijken of iemand wel of niet in aanmerking komt voor toelating voor de opleiding.”

“In overeenstemming met de wetgeving is er nu geen drempelloze instroom meer. Bbl en geen diploma is entree, kl idem dito. Gl en tl maken nog kans op toelating tot mbo 2 mits het digitale doorstroomdossier wordt toegestuurd door het vmbo en als positief wordt beoordeeld.”

“Wanneer een deelnemer op papier niet voldoet aan de eisen, wordt de deelnemer betrokken bij een toelatingsonderzoek. Het betreft hier de zogenaamde TOA-test, waarmee meer zicht verkregen wordt op de taalvaardigheden van de deelnemer en de AMN-test, waarmee andere vaardigheden en cognitieve vaardigheden in kaart worden gebracht.”

• Typerende citaten van vmbo-decanen:

“De entreeopleiding wordt de vergaarbak voor alle ongediplomeerden.”

“Plaatsing is per roc anders geregeld. Sommige mbo-instellingen nemen alle leerlingen zonder diploma aan bij entree, terwijl andere scholen zeggen: ‘laat ze eerst maar een vmbo-diploma halen’. Soms is dat laatste niet haalbaar of niet wenselijk. De andere, wel toegankelijke mbo's, liggen zeker 25 tot 30 kilometer verder. Dat is een zeer onwenselijke

situatie voor deze leerlingen, omdat zij vaak liever in de eigen omgeving blijven en vaak ook de kosten van reizen niet kunnen opbrengen: ongeveer 1000 euro per jaar."

"Bij entreeopleidingen wordt gekeken naar haalbaarheid om te kunnen instromen naar niveau 2. Bij twijfel worden leerlingen niet aangenomen en terugverwezen naar het vmbo."

c Procedures uitsluiting gediplomeerden/mismatch

Ongeveer een vijfde deel van de mbo-respondenten geeft aan dat er procedures worden ingezet om kandidaten uit te sluiten die mogelijk een risico vormen. Onvoldoende motivatie en/of capaciteiten en daarmee vergrote kans op uitval worden het meest genoemd als motief om leerlingen niet toe te laten in een mbo 2-opleiding. De decanen scoren op dit vlak veel hoger. Bijna 60% van hen benoemt aanpassingen die betrekking hebben op uitsluiting. Enkele decanen suggereren dat bepaalde groepen extra hard getroffen worden. Zij hebben minder kansen dan anderen. Op basis van de beschikbare gegevens kan echter niet worden vastgesteld in hoeverre dit aan de orde is, op welke schaal en welke groepen het treft. Tegen de 40% van de mbo-respondenten geeft aan dat bij verwachte mismatch of bij onvoldoende arbeidsmarktperspectief de intakegesprekken de gedaante aannemen van ombuiggesprekken: samen met de kandidaat wordt dan gezocht naar een ander, beter passend opleidingsalternatief.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

"Er wordt sinds dit jaar veel scherper gelet op wie er toegelaten worden tot de mbo 2-opleidingen. De vsv-cijfers van de school vervullen een steeds belangrijkere rol bij dit proces. Hieruit worden risicjongeren gefilterd, waaraan een aantal kenmerken worden toegekend. Als leerlingen met dezelfde kenmerken zich aanmelden bij een opleiding op niveau 2, ook als ze soms wel een diploma hebben van het vmbo, worden ze soms toch niet toegelaten. Dit om de simpele reden dat het risico te groot is dat zij uitvallen. Door de komst van entreeopleidingen is het nu ook makkelijker om jongeren met een vergrote kans op uitval naar dit type onderwijs door te verwijzen."

"Leerlingen van vso-scholen met een aka-diploma (diploma arbeidsmarktgekwalificeerd assistent) op zak, krijgen een capaciteitentest om na te gaan of mbo 2 wel echt haalbaar is."

"Er zijn veel jongeren die zich aanmelden voor een opleiding en dan studiefinanciering ontvangen, maar niet op komen dagen. Dat leidt tot veel frustratie. Daarom willen we die doelgroep kritisch bekijken en nagaan als ze zich voor de derde keer hebben ingeschreven of dat komt door persoonlijke problemen of iets dergelijks – en om na te gaan of er een manier is waarop we ze wel succesvol kunnen krijgen – of dat ze misbruik maken van de regeling voor studiefinanciering."

"Wij zien passend onderwijs als kans om te sturen op het voorkomen van mismatch."

"Wij bevragen studenten kritischer, bijvoorbeeld naar motivatie, of we laten ze een opdracht doen. Wij willen zo nagaan of ze wel de mogelijkheid hebben om een diploma te halen. We willen voorkomen dat als iemand door taal en rekenen beperkt wordt, hij/zij dan later mogelijk vroegtijdig de school verlaat. In het intakegesprek voor de bbl komt ook het hebben van een baan ter sprake. Bij geen baan komen ze niet in aanmerking voor een opleiding."

“Als er grote twijfel is of een deelnemer het niveau wel kan halen op niveau 2, dan wordt hij geplaatst in entree.”

“Voor leerlingen die wel een diploma hebben behaald, is dit jaar veranderd dat het dossier dat zij moeten aanleveren bij aanmelding nu geüniformeerd is. Er is afgesproken dat een aantal vragen verplicht ingevuld moet worden door de deelnemers. Dit wordt het diplomaperspectief genoemd. Verplicht moeten er zeven factoren opgenomen worden in deze vragenlijst. Dit zijn de vragen over: thuissituatie, schoolverleden – inclusief gegevens leerplicht/spijbelen –, motivatie, beeld van de opleiding, zelfbeeld deelnemer, beeld van het beroep en specifieke competenties (eventuele handicaps komen hieruit naar voren). In het geval er slecht gescoord wordt op 1 van de 7 punten, dan praat de intaker hierover met de leerling en wordt gezocht naar de meest passende oplossing. Bijvoorbeeld dezelfde opleiding maar met begeleiding, een andere opleiding of een ander roc. Als de leerling in een ongezonde thuissituatie verkeert, dan kan het roc ook contact opnemen met de gemeente en daar de vraag neerleggen of deze leerling wel toe is aan het volgen van onderwijs en zo ja, of de gemeente kan zorgdragen voor alle randvoorwaarden om in ieder geval aanwezig te kunnen zijn op school.”

“Deelnemers die ver onder het uiteindelijk vereiste taal- en rekenniveau zitten, verwijzen we door naar het ROC Opmaat van ROC van Amsterdam. De reden dat we studenten met een te laag taal- en rekenniveau doorverwijzen, is omdat het onhaalbaar en onrealistisch is die deelnemers op niveau te krijgen zonder veel extra ondersteuning. Wij hebben die extra ondersteuning afgelopen jaar geboden, maar deze bleek te duur, dus dat gebeurt dit jaar niet meer.”

“Tijdens de intake wordt de student vervolgens nog eens goed aan de tand gevoeld. Kloppen de verwachtingen van de student over het beroep/opleiding met de werkelijkheid? Deze ombuiggesprekken vinden steeds vaker plaats met als doel een zo passend mogelijke opleiding/optie voor de aspirant-student te bedenken. Intakes zijn meer gericht op het beroepsperspectief. De overdracht van informatie vanuit vmbo wordt nu als belangrijker ervaren.”

“Wij hebben ombuiggesprekken ingevoerd voor jongeren die zich hebben aangemeld voor een bbl-opleiding en die geen stageplek kunnen vinden. Voorheen werden ze dan afgewezen, maar dit jaar plaatsen we ze wel en kijken we aan het einde van het jaar of ze dan wel een stageplek hebben gevonden of hoe ze eventueel overgeplaatst kunnen worden.”

- Typerende citaten van vmbo-decanen:

“Er wordt strenger getoetst op schoolresultaten, beroepsbeeld en beoogd deelnemersprofiel. Een diploma garandeert niet meer een plaatsing. De toelatingstest wordt steeds bepalender voor de toelating. Leerlingen worden na een intakegesprek nogmaals opgeroepen voor een verdiepte intake en kunnen dan alsnog afgewezen worden.”

“De lat ligt hoger, concrete motivatie wordt geëist: en terecht. Leerlingen die meer moeite hebben met het kenbaar maken van de motivatie, werden opgeroepen voor een tweede gesprek, maar waren eigenlijk bij het eerste gesprek al afgewezen. Zwaardere selectie in

verband met extra testen die worden afgenomen, vooral taal en rekenen. Ook de AMN-test is daarbij vaak gebruikt, maar die is veel te moeilijk voor niveau 2-leerlingen."

"De AMN-intaketest en het vervolgesprek hebben aanleiding gegeven om leerlingen af te wijzen. Als het gaat om leerlingen van de internationale schakelklas (ISK-leerlingen), wordt puur naar taalniveau gekeken en niet naar cognitief niveau."

"Met name zorgleerlingen – voornamelijk degenen met autistisch verwante diagnoses – krijgen niet altijd een eerlijke kans."

"Men hanteert nu soms al de 2F-norm."

d Procedures ten behoeve van arbeidsmarktverandering

Ongeveer een vijfde deel van zowel de mbo-respondenten als vmbo-decanen noemen richtlijnen en maatregelen die te maken hebben met het arbeidsmarktperspectief van opleidingen. De interventies variëren van het sluiten van opleidingen en numerus fixus tot het zelf creëren van stageplaatsen. Ook worden in dit verband de omhooggesprekken genoemd, het zoeken met de kandidaat naar een alternatief vanwege gebrekkige arbeidsmarktvooruitzichten.

Decanen geven de meeste voorbeelden van selectie op het vlak van het arbeidsmarktperspectief. Sommigen laten zich kritisch uit over de mate waarin het mbo met de afgewezen kandidaten naar een passend alternatief zoekt en over de informatie die voorhanden is over de arbeidsmarktrelevantie van opleidingen in de regio. In hoeverre deze aanwijzingen representatief zijn, is op basis van de beschikbare gegevens niet vast te stellen.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

"De richtlijn is dat we veel beter moeten kijken naar de arbeidsmarktrelevantie van opleidingen. Bij de opleidingen in de Zorg is intussen een numerus fixus ingesteld. De vraag is nog even of een loting de beste oplossing is, of het tijdstip van aanmelding. In ieder geval worden alle uitgelote studenten wel uitgenodigd voor een gesprek."

"Deelnemers worden nu in tegenstelling tot vorig jaar niet meer toegelaten als zij geen stageplek hebben. Voorheen hadden zij hier nog een half jaar de tijd voor. Nu niet meer."

"Bij een paar opleidingen is een maximum aantal aanmeldingen ingesteld – Helpende en Kappers – omdat er meer aanbod is dan plaatsingsmogelijkheden vanwege gebrek aan stageplaatsen."

"Wij hebben sommige opleidingen moeten sluiten omdat het bedrijfsleven heeft aangegeven de bol 2-opleidingen niet relevant te vinden, met name in de technische sector. Zij geven aan dat het niet aansluit op het bedrijfsleven, het niveau is onvoldoende: 'we hebben er niks aan'."

"De arbeidsmarkt verandert zo snel dat je toch niet kunt voorspellen of er tekorten of overschotten zullen ontstaan. Ditzelfde geldt ook voor stages. In plaats van studenten niet

te plaatsen in verband met een gebrek aan stageplaatsen, gaan we creatief om met dit probleem en proberen we het toch voor elkaar te krijgen stageplekken te creëren. Dit lukt bijna altijd."

"Het gebrek aan stageplaatsen was reden om omhooggesprekken te introduceren voor de bbl'ers. Verder is er bij een aantal opleidingen een strengere selectie door gebrek aan stageplaatsen, bijvoorbeeld bij Veiligheid en vakmanschap."

"Te weinig stageplaatsen speelt vooral bij Kappers en Helpende."

"Het komt vaak voor dat leerlingen die afgestudeerd zijn in een bepaalde opleiding op niveau 2 geen baan kunnen vinden, er sprake is van weinig arbeidsmarktrelevantie. Toch is dat geen reden om minder leerlingen toe te laten tot dergelijke opleidingen. Voor deze gediplomeerden geldt namelijk, ondanks het feit dat zij geen baan in eigen sector kunnen vinden, dat ze het erg waardevol vinden dat ze in ieder geval een startkwalificatie behaald hebben. Dit biedt alsnog toekomst. De opleidingen met weinig arbeidsmarktrelevantie of stageplaatsen zijn: Kappersopleiding op niveau 2, Sportopleiding op niveau 2, Beveiliging op niveau 2 en Verzorging/verpleging op niveau 2."

- Typerende citaten vmbo-decanen:

"Bbl-opleidingen zijn minder toegankelijk geworden in verband met het ontbreken van of schaarste aan stageplekken. Dat is jammer, sommige leerlingen van vmbo-bl zijn juist erg gebaat bij werkend leren."

"Het aantal aanmeldingen mag niet hoger zijn dan het aantal beschikbare stageplaatsen. Dat geldt vooral in de sector Zorg & welzijn (Helpende)."

"Er wordt steeds beter gezocht naar de meest passende opleiding voor de deelnemer. Tijdens de intake wordt er meer de tijd genomen voor de potentiële deelnemer. Tijdens een gesprek houden de intakekers ook in het achterhoofd dat er soms bij opleidingen – Ict niveau-2 helpdeskmedewerker – sprake is van steeds minder arbeidsmarktrelevantie. Er is daardoor minder plek in die opleidingen."

"Veel studenten die zich aanmelden, denken van tevoren niet goed genoeg na over hun opleiding. De intakekers manipuleren de studenten niet, maar de uitkomst van het gesprek is dan vaak wel zo dat zij beter voor een andere opleiding kunnen kiezen dan N2 Ict Helpdesk. De functie van het intakegesprek werkt filterend en lost het probleem op van de verminderde arbeidsmarktrelevantie."

"Gezakte vmbo'ers moeten terug! Het mbo wil geen gezakte leerlingen meer!"

"Indien een kandidaat na de intakeprocedure te horen krijgt dat hij/zij niet geschikt is, wordt de leerling geen alternatief aangeboden."

"Als vmbo-decaan zouden we graag een regionale rapportage willen ontvangen van de mbo's betreffende opleidingsplekken en werkgelegenheid. Via www.kansopwerk.nl kun je ook aan deze info komen, maar soms is er een verschil tussen wat het mbo in de regio zegt en wat er bekend is op de site www.kansopwerk.nl."

“Mbo-instellingen verkleinen het maximaal aantal deelnemers dat wordt toegelaten, zodat het in verhouding is tot het aantal stageplaatsen.”

e Procedures ten behoeve van passend onderwijs

Bijna 40% van de mbo-respondenten legt een link met passend onderwijs. Zij benadrukken dat de intake tegenwoordig ook benut wordt om systematisch na te gaan – middels vragenlijst, testen en protocollen enzovoort – en om vast te leggen wat de kandidaat aan extra ondersteuning of begeleiding nodig heeft om het diploma te behalen en óf dit überhaupt haalbaar is. Uit de antwoorden is op te maken dat men ook een inschatting wil maken van het mogelijke uitvalrisico en of de benodigde zorg wel geboden kan worden door de mbo-instelling, ook vanuit kosten oogpunt.

Het valt op dat de respondenten een ruime opvatting hanteren van passend onderwijs. Men spreekt niet alleen in termen van zorg, maar ook in termen van maatwerk op het vlak van de leer- en begeleidingstrajecten.

Vmbo-decanen noemen op het niveau van passend onderwijs geen enkel voorbeeld. Uit de beschikbare gegevens kan niet worden afgeleid waarom dit het geval is.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“Wij doen een screening bij inschrijving om na te gaan welke ondersteuning iemand nodig heeft in het kader van passend onderwijs.”

“Wij zien passend onderwijs als kans om te sturen op het voorkomen van mismatch. Er wordt steeds meer en uitgebreider gevraagd aan het toeleverend onderwijs om een indicatie te geven van de vaardigheden van de potentiële deelnemer. Dit wordt aan de hand van een vrij traditionele test (formulier) gedaan, waarmee taal- en rekenvaardigheden in kaart worden gebracht, zodat al bij aanmelding duidelijk is over welke leerlingen het gaat. Leerlingen kunnen bij aanmelding nu ook aangeven of zij extra zorg nodig denken te hebben en wat voor zorg. Wanneer dit aangegeven wordt, krijgen zij een uitnodiging voor een gesprek om te kijken wat de best passende oplossing is voor de student in kwestie. Dit is in het kader van passend onderwijs.”

“Wij versturen al bij de uitnodiging voor de intake ook de Startmeter. Dat is een test die deelnemers thuis al moeten invullen en waarin zij bevraagd worden op vijf gebieden, waaronder hun beroepskeuze, competenties, leerstijlen, belemmeringen en motivatie. Zo weten we bij het intakegesprek beter waarop we door moeten vragen en waar eventueel extra ondersteuning moet worden geboden.”

“Vmbo-scholen zijn voortaan verplicht bij aanmelding het digitale doorstroomdossier aan te leveren met daarin veel informatie over de kandidaat. Er wordt nu ook gevraagd naar een zorgprotocol (niet verplicht). In het kader van passend onderwijs kan het roc dan al van tevoren kijken welke begeleiding de leerling nodig heeft en of dit matcht met wat het roc kan bieden.”

“Als gevolg van de invoering van passend onderwijs hebben wij een plan opgesteld voor jongeren met een onderwijsbegeleidingsvraag, als er vanuit het vmbo signalen zijn van een mogelijke zorgvraag.”

"Er is expliciet aandacht voor passend onderwijs: de eerste vraag is altijd of iemand een diploma heeft. Zo ja, dan is de volgende vraag of hij/zij het redt op basis van competenties en beroepsvereisten. Bij twijfel wordt doorgevraagd: de intaker moet inschatten of de deelnemer het met ondersteuning wel zal redden. Zo nee, bijvoorbeeld in geval van een autist die een opleiding in de Zorg wil volgen, dan wordt iemand afgewezen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen drie doelgroepen: minderjarigen worden terugverwezen naar het toeleverend onderwijs, 23-plussers worden afgewezen en de groep 18-23-jarigen krijgt de mogelijkheid om een alternatieve opleiding te zoeken onder begeleiding van het roc."

"Er wordt bij de intake goed gekeken of zorg bij zorgleerlingen wel geboden kan worden op iets grotere afstand, als zij door andere instellingen zijn doorverwezen naar de kleinere locaties van onze school. We zijn hier strenger op gaan letten door de invoering van passend onderwijs. Wij willen op termijn geen verdubbeling van het aantal zorgleerlingen. Soms gaat het gewoon echt niet om leerlingen op afstand te begeleiden. Bij de intake wordt ook gekeken naar de hoogte van het IQ. Er is een minimumgrens bepaald voor instroom op entree en niveau 2."

"Bij de intake zitten meer mensen dan voorheen omdat onze ervaring is dat studenten aan een niveau 2-opleiding veel extra begeleiding nodig hebben: bijna allemaal. Er is ook veel uitval. Bij de intake wordt nagegaan wat een deelnemer eventueel nodig zou hebben aan extra begeleiding en of dat realistisch en haalbaar is."

"Vroeger was het zo dat als een leerling een zorgvraag had, externe instanties makkelijk ingeschakeld konden worden om ergens een mouw aan te passen. Nu is het zo dat er een beperkt budget beschikbaar is voor de student en als de zorgvraag niet matcht met wat het roc kan bieden, dit nu als probleem ervaren wordt. Dit kan ertoe leiden dat een leerling niet aangenomen wordt."

"Bijeffect van de regelgeving rond macrodoelmatigheid is dat zorgleerlingen naar ons worden doorverwezen. We hebben de afgelopen jaren rond de 640 leerlingen gehad en dat is prima, maar het aantal moet niet verdubbeld worden."

5.3.2 Toelaatbaarheid en plaatsing

In deze paragraaf bespreken we de onderzoeksvragen die betrekking hebben op de toelaatbaarheid van kandidaten in relatie tot de plaatsing in mbo 2-opleidingen.

Aan de respondenten is allereerst gevraagd of er volgens hen ten opzichte van vorig jaar sprake is van een toename van het aandeel (%) deelnemers dat wel toelaatbaar is op basis van hun vooropleiding/diploma, maar niet geplaatst is in de mbo 2-opleiding van hun eerste keuze. Tabel 5.3 geeft een overzicht van de resultaten.

Tabel 5.3 Toename aandeel deelnemers niet geplaatst in opleiding eerste keuze (in %)

	<i>Toename deelnemers</i>			Totaal
	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Weet niet/ onbekend</i>	
Mbo slb-experts (N=28)	50%	29%	21%	100%
Vmbo-decanen (N=33)	42%	58%	-	100%

Tabel 5.3 laat zien dat de helft van de mbo slb-experts aangeeft dat er sprake is van een toename. De decanen scoren met 42% iets gematigder. Bijna 60% van de decanen vindt dat er geen sprake is van een toename. Zij hebben dat schijnbaar scherper in beeld dan de mbo-groep. Immers: 21% van de mbo-groep weet niet of een stijging dan wel daling aan de orde is. Hoe representatief deze uitkomst is, is lastig te zeggen vanwege de kleine N. De respondenten hebben hun antwoorden toegelicht. We geven hierna een samenvatting per antwoordcategorie en illustreren deze met typerende uitspraken.

Ja, toename

Uit de toelichting blijkt dat de mbo-respondenten zich voornamelijk baseren op indrukken en signalen en niet zozeer op feitelijke gegevens. De meesten erkennen dat en wijzen erop dat de 1 oktobertellingen die voor meer duidelijkheid kunnen zorgen, nog moeten plaatsvinden. Niettemin heeft men wel de indruk dat er een toename is, die zij toeschrijven aan een aanscherping van de selectiecriteria en aan een inkrimping van het aantal plaatsen bij bepaalde opleidingen vanwege arbeidsmarktontwikkelingen. De decanen deden vergelijkbare uitspraken. Zij hebben niet aangegeven op welke bronnen zij zich baseren. Een paar typerende opmerkingen van mbo slb-experts.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“Ik heb geen zicht op de getallen, maar ik heb wel de indruk dat er een stijging is. De selectiecriteria zijn ontzettend aangescherpt. Gevolg is dat sommige studenten niet meer toegelaten worden tot de opleiding waarvoor zij zich in eerste instantie hebben aangemeld, omdat hun motieven/vaardigheden nu blijkbaar onvoldoende matchen met de eisen vanuit de opleiding.”

“Bij bepaalde opleidingen, bijvoorbeeld in de Zorg, schijnt er een toename van deelnemers te zijn die niet geplaatst zijn vanwege een gebrek aan stageplekken. Verder worden sommige leerlingen in de sector Techniek niet in een bbl-traject, maar in een bol-traject geplaatst door een gebrek aan leerplekken. Dit zijn signalen die ik heb ontvangen. Ik kan dit nog niet onderbouwen met cijfers, want die komen pas na 1 oktober, waarna we een analyse moeten maken.”

- Typerende citaten vmbo-decanen:

“In verband met een beperking van de stageplaatsen waren opleidingen eerder vol. Leerlingen, ook die zich voor 1 april hebben aangemeld, konden daardoor niet altijd terecht. Dit speelde vooral bij Helpende Zorg en Helpende Welzijn.”

Nee, geen toename

De toelichting van mbo-respondenten uit de categorie ‘nee, er is geen toename’, laat een wisselend beeld zien. Zo melden enkele mbo slb-experts dat er geen opvallende verschillen zijn vergeleken met vorig jaar. Sterker nog, het aantal deelnemers dat niet wordt toegelaten, is al jaren stabiel, al houdt men wel een slag om de arm: *“Er zijn geen*

opvallende afwijkingen. Echter pas na 1 oktober, wanneer de cijfers bekend zijn, kan op opleidingsniveau bestudeerd worden of zich mogelijk afwijkingen hebben voorgedaan."

Andere respondenten wijzen erop dat er al eerder sprake was van een toename, maar dat deze teniet is gedaan door aanpassing van het opleidingsaanbod. *"Vorig jaar hebben we al aanmeldstops ingevoerd vanwege een gebrekkig arbeidsmarktperspectief en een tekort aan stageplekken. Om de doelgroep toch een alternatief te bieden, hebben we een 'breed domein aanbod' ontwikkeld. Leerlingen worden dus niet opgeleid voor één specifieke opleiding, maar krijgen een brede basis aangeboden van waaruit ze mogelijk later alsnog naar een specifieke opleiding kunnen doorstromen. Doordat kandidaten zich nu aanmelden voor dat gecombineerd aanbod, is het moeilijk te zeggen wat precies de eerste keus is van de leerling."*

Volgens bepaalde respondenten is het aantal aanmeldingen voor mbo 2 gedaald. *"Tegenwoordig komen ze zonder diploma terecht in entree. Daarnaast bestaat het vermoeden dat leerlingen die geen diploma hebben behaald op het vmbo, zich niet eens aanmelden bij het roc, a. vanwege de kleinere kans in verband met wetwijziging om toegelaten te worden, maar vooral ook b. omdat vmbo-scholen genoeg geld hebben om deze leerlingen nog een jaar langer vast te houden totdat er wel een diploma behaald wordt."*

Weet niet/onbekend

Mbo-respondenten in deze categorie refereren in de eerste plaats aan het feit dat er nog geen cijfers beschikbaar zijn die kunnen onderbouwen of er al dan niet sprake is van een toename. Daarnaast betwijfelt men of dergelijke informatie überhaupt wel ooit roc-breed ter beschikking komt. Een respondent: *"Zulke diepgaande informatie – of de opleiding waarvoor kandidaten zijn afgewezen hun eerste voorkeur was – is niet roc-breed bekend. Hiervoor zal je alle opleidingsmanagers apart moeten bevragen. Afwijzingen gaan soms mondeling, soms via de mail, soms per brief. Dit is allemaal zeer lastig te achterhalen."*

Een andere respondent wijst erop dat steeds vaker voorkomt dat kandidaten zich voor een aantal opleidingen tegelijk inschrijven, soms bij meerdere roc's. Zij zouden dat advies expliciet van hun vmbo-decanen krijgen. Dit maakt het onduidelijk of een aanmelding een eerste keus is of niet.

5.3.3 Minder plaatsing in welke opleiding?

Aan de respondenten die de vorige vraag met 'ja' beantwoordden, is bovendien gevraagd voor welke (clusters van) opleidingen de toename van het aandeel (%) deelnemers geldt dat wel toelaatbaar is op basis van hun vooropleiding/diploma, maar niet geplaatst is in de mbo 2-opleiding van hun eerste keuze.

Tabel 5.4 toont de resultaten in frequenties. Dat wil zeggen: hoe vaak is de opleiding genoemd door de respondenten.

Tabel 5.4 Toename aandeel deelnemers niet geplaatst in opleiding eerste keuze

<i>Sector</i>	<i>Opleidingscluster</i>	<i>Mbo slb-experts (N= 14)</i>	<i>Vmbo- decanen (N= 14)</i>
Agrarische	Dier en zorg	0	1
	Plant en zorg	0	1
	Overig agrarisch	0	0
Zorg & welzijn	Sport	1	2
	Uiterlijke verzorging	3	4
	Verzorging/verpleging	5	7
	Sociaal pedagogisch werk	0	6
	Overig Zorg & welzijn	1	4
Techniek	Bouw en infra	0	1
	Afbouw, hout en onderhoud	0	1
	Techniek en procesindustrie	0	1
	Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	0	0
	Media en vormgeving		3
	Info- en communicatietechnologie	2	1
	Mobiliteit en voertuigen	1	2
	Transport, scheepvaart en logistiek	0	2
	Overig techniek	0	0
	Economie & handel	Handel en ondernemerschap	1
Economie en administratie		1	4
Veiligheid		1	3
Horeca, bakkerij en facilitaire dienstverlening		0	0
Toerisme en recreatie		0	2
Overig Economie/handel		1	0
Totaal		17	49

Tabel 5.4 laat zien dat de mbo-groep in totaal 17 keer een opleiding noemt, vooral in de sector Zorg & welzijn en in iets mindere mate opleidingen in de sectoren Techniek en Economie. De vmbo-decanen noemen 49 keer een opleiding – bijna drie keer zoveel – verspreid over alle sectoren, maar met een duidelijk accent op Zorg & welzijn. Mogelijk is dit wederom een aanwijzing dat de vmbo-decanen scherper in beeld hebben waar de toename zit dan de mbo slb-experts. Voorzichtigheid is geboden bij het trekken van harde conclusies vanwege de kleine N (=14).

Toelichting

Uit de toelichtingen van de mbo slb-experts rijst een gemengd beeld op. Sommigen leggen een direct verband tussen de toename en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt die in hun ogen al langer gaande zijn, terwijl een ander wijst op de nieuwe wet- en regelgeving – entreeopleiding –, of een link legt met de populariteit van bepaalde opleidingen. Weer een ander merkt op dat de entreeopleiding juist een afname teweeg brengt. Vmbo-decanen refereren aan bbl-opleidingen waar minder plaats is omdat leerlingen geen werkplek kunnen vinden.

Hierna geven we ter illustratie enkele typerende uitspraken van de respondenten.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

"Het gaat hier niet om een toename van het afgelopen jaar. Vorig jaar zagen we dit ook al. Wat wij merken, is dat er voor niveau 2-opleidingen steeds minder arbeidsmarkt is. Als opstart voor niveau 3 is het een goede opleiding, maar niet iedereen kan dat. Wij moeten opleiden tot minimaal een startkwalificatie, maar ik zou willen hameren op de arbeidsmarktrelevantie: wat is belangrijker? Het halen van een startkwalificatie of de arbeidsmarktrelevantie? Moeten we de opleidingen misschien generieker maken zodat ze breder opleiden voor meerdere beroepen? Een paar jaar geleden verwezen we studenten van de opleiding Helpende Welzijn door naar Helpende Zorg of Facilitair medewerker, maar daar is ook bijna geen stageplek meer te vinden. Dus moet het weer anders."

"Het gaat niet om specifieke clusters: de signalen zijn roc-breed. Er is een groot dilemma rondom leerlingen van de lagere niveaus van het vmbo: voorheen werden die in niveau 1 geplaatst, waar de kans op succes veel groter is, maar zij moeten nu direct naar niveau 2."

"Ik heb geen zicht op de exacte aantallen, maar bepaalde richtingen zijn altijd al populair bij jongeren, waaronder Uiterlijke verzorging, sport en bewegen, dus daarvoor geldt al snel dat er een groep is die een tweede keus moet maken."

"Verder geldt voor 'Kappers' en 'Veiligheid en Vakmanschap' dat we van drie groepen naar twee zijn gegaan: je moet je aanbod wel richten op de arbeidsmarkt, wat er nodig is."

"Bij de opleidingen in het cluster Zorg & welzijn is er geen toename, eerder een afname doordat de groep ongediplomeerde instroom nu in het entreewonderwijs terecht is gekomen."

- Typerende citaten vmbo-decanen:

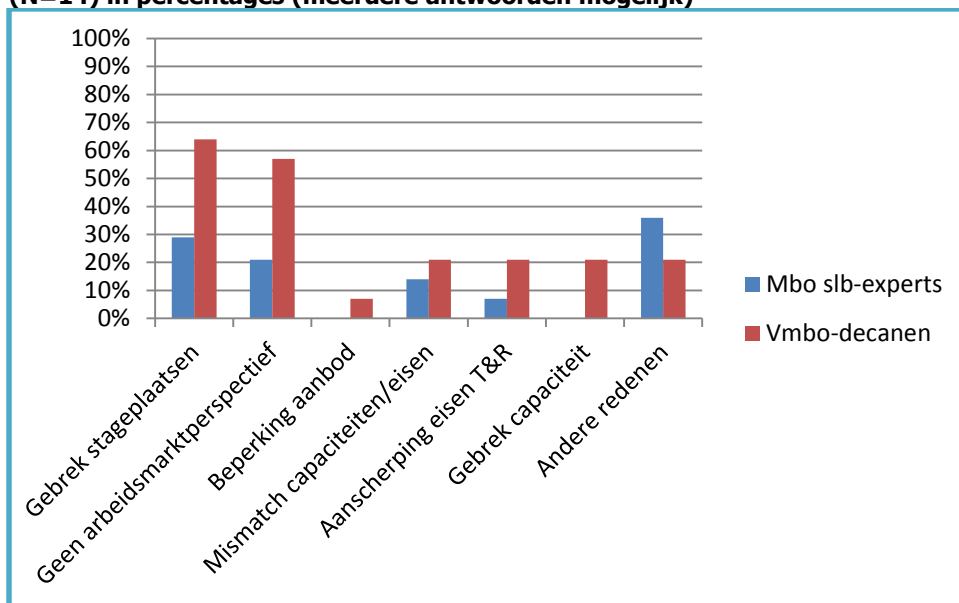
"Leerlingen kunnen moeilijk werk vinden voor een bbl-opleiding in de richting van Kapper, Verkoopmedewerker, Plant en Dier, Transport. Veel jeugdigen kiezen dan voor VeVa (Veiligheid en Vakmanschap) of de politieopleiding op een roc. Ook deze zaten zeer snel vol."

5.3.4 Redenen voor niet-plaatsing

Aan de respondenten uit de ja-toename groep is gevraagd wat volgens hen de belangrijkste reden is dat deelnemers dit jaar niet zijn geplaatst, terwijl ze vorig jaar nog wel zouden zijn geplaatst. Men had daarbij de keuze uit de volgende categorieën:

- een gebrek aan stageplaatsen voor deelnemers;
- geen arbeidsmarktperspectief voor deelnemers;
- een beperking in het aanbod vanwege macrodoelmatigheid op regionaal niveau;
- een mismatch tussen capaciteiten van de deelnemers en de eisen van de opleiding;
- aanscherping van taal- en rekeneisen;
- een gebrek aan capaciteit – bijvoorbeeld lokalen, personeel – op de onderwijsinstelling;
- andere redenen, namelijk:

Figuur 5.3 Reden niet plaatsing volgens mbo slb-experts (N=14) en vmbo-decanen (N=14) in percentages (meerdere antwoorden mogelijk)

Zoals figuur 5.3 laat zien, zijn voor de vmbo-decanen gebrek aan stageplaatsen en geen arbeidsmarktperspectief verreweg de belangrijkste redenen voor het niet plaatsen van de deelnemers. Bij de mbo-groep zien we meer spreiding over de categorieën. Bij de categorie anders (36%) wordt er voornamelijk verwezen naar de gewijzigde wet- en regelgeving – entree, passend onderwijs, voortijdig schoolverlaten (vsv) – die scholen heeft verplicht de criteria aan te scherpen. Het plaatje stemt in grote lijn overeen met het patroon dat we zagen in de uitkomsten van vraag 1, zie figuur 5.2.

5.3.5 Plaatsing in andere opleiding

Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre er volgens hen dit jaar een verandering is in het aandeel (%) deelnemers dat niet is geplaatst in de opleiding van hun voorkeur, maar wel is geplaatst in een andere opleiding binnen de (betrokken) mbo-instelling(en). Tabel 5.5 toont de resultaten.

Tabel 5.5 Plaatsing in andere mbo-opleidingen volgens mbo slb-experts (N=28) en vmbo-decanen (N=33) in percentages: mate van verandering

	<i>Verandering in plaatsing</i>				Totaal
	<i>Gestegen</i>	<i>Verminderd</i>	<i>Gelijk gebleven</i>	<i>Weet niet</i>	
Mbo slb-experts	22%	4%	26%	48%	100%
Vmbo-decanen	44%	3%	53%	--	100%

Wat valt op

Ruim 40% van de vmbo-decanen is van mening dat het aandeel is gestegen, dubbel zoveel als de mbo-experts. Wederom valt op dat een grote groep van de mbo slb-experts – bijna de helft van de respondenten – aangeeft geen zicht te hebben op deze kwestie, terwijl de vmbo-decanen geen gebruik maakten van deze antwoordcategorie (weet niet). Is dat een teken dat de decanen beter zicht hebben op waar de leerlingen zijn gebleven dan de mbo slb-experts, of is het aan andere factoren toe te schrijven? Op grond van beschikbare gegevens kunnen daarover geen uitspraken worden gedaan. De vmbo-decanen hebben

geen gebruikgemaakt van de ruimte voor toelichting. Dat neemt niet weg dat uit de toelichting die de mbo-respondenten gaven, enige indicaties zijn af te leiden.

Toelichting

De meeste mbo-respondenten houden in hun toelichting duidelijk een slag om de arm, ook degenen die de categorie stijging of daling aankruisten. Zo verwijst het gros naar de gegevens van de 1 oktobertellingen. Die kunnen mogelijk voor meer duidelijkheid zorgen, maar deze gegevens zijn pas tegen november/december beschikbaar.

Sommige respondenten merken op dat binnen hun roc dergelijke analyses niet worden gemaakt en dat derhalve niemand er zicht op heeft.

Een andere respondent brengt naar voren dat het zogenaamde dubbel-aanmelden het beeld vertroebelt. In zijn woorden:

"We merken dat steeds meer leerlingen zich voor meerdere opleidingen tegelijk aanmelden. In ons systeem kunnen we niet goed filteren of achterhalen welke opleiding de voorkeursopleiding is. We zijn nu bezig met decanen om dit anders aan te pakken. Momenteel is het nog zo dat decanen hun leerlingen stimuleren zich aan te melden voor meerdere opleidingen, omdat er in bepaalde opleidingen vaak onvoldoende plek is. Bijvoorbeeld bij opleidingen op het vlak van Sport, Uiterlijke verzorging en Beveiliging."

"Voor de roc's is dit heel verwarrend. Intakers nemen contact op met leerlingen voor een gesprek, die zich terughoudend opstellen omdat zij eerst uitsluitel willen hebben of zij al dan niet kunnen deelnemen aan de opleiding van hun eerste voorkeur. We denken aan een oplossing waarbij we het tijdstip van aanmelden vervroegen voor opleidingen die vaak maar een beperkt aantal plaatsen hebben. Daarna, als duidelijk is wie wel en wie niet is toegelaten, kan er aangemeld worden voor een alternatieve opleiding."

Sommige respondenten hebben de indruk dat het niet zozeer gaat om een verschuiving tussen opleidingen, maar een verschuiving tussen:

- Opleidingsniveaus: *"We zien een lichte verschuiving naar een lager niveau als gevolg van invoering nieuwe regelgeving, zonder diploma alleen nog naar entree."*
- Leerweg: *"In de sector Techniek zijn sommige bbl-studenten in een bol-traject geplaatst vanwege een gebrek aan stageplekken."*
- Roc's in de regio: *"We zien dat leerlingen steeds meer pendelen tussen roc's in dezelfde regio. We noemen hen de 'hoppers': zij komen van een ander roc, hebben niveau 2 geprobeerd en willen het bij ons nog een keer proberen. Zij moesten waarschijnlijk van het andere roc af. Het gaat dan om niet-leerplichtige leerlingen. Ons advies is, gezien leeftijd en arbeidsmarkt: kies voor een bbl-variant, zoek een werkplek en je bent welkom. Maar dat willen ze meestal niet, ze willen alleen bol. Het advies is om het dan bij een ander roc te proberen of werk te zoeken. De bol-variant is niet wenselijk voor deze doelgroep van wat oudere leerlingen: dan zijn ze 24 als ze klaar zijn met hun opleiding en te duur voor de arbeidsmarkt."*

5.3.6 Stijging/daling in welke opleidingsclusters?

Aan de respondenten is verder gevraagd aan te geven, indien er sprake is van een stijging/daling: voor welke clusters van opleidingen geldt dit dan?

Voor deze vraag geldt wederom dat een groot deel van de respondenten het antwoord schuldig moet blijven omdat men onvoldoende zicht heeft op de stand van zaken. Dit geldt voor 65% van de mbo-respondenten en voor ongeveer de helft van de vmbo-decanen.

Uit gegevens van de degenen die de vraag wel hebben beantwoord, blijkt dat de sterkste stijging zich voordeed in de sector Zorg & welzijn – Sport, Uiterlijke verzorging en Helpende – en op de tweede plaats bij Economie & handel, vooral bij Horeca/Facilitaire dienstverlening en Veiligheid. In de sector Techniek is een stijging te zien bij medewerker Ict en Bouw/Infra. Dit patroon zien we bij mbo slb-experts en in versterkte mate bij de vmbo-decanen.

Hoeveel waarde moet worden gehecht aan deze uitkomsten is onduidelijk vanwege het groot aandeel in de categorie 'weet niet/onbekend'.

5.3.7 Plaatsing in welke andere (alternatieve) opleiding?

Aan de respondenten is gevraagd in welke andere opleidingen deelnemers volgens hen worden geplaatst, indien zij niet geplaatst zijn in de opleiding van hun eerste voorkeur.

Ook voor deze vraag geldt dat het gros van de mbo-respondenten en vmbo-decanen meldt hier onvoldoende zicht op te hebben: cijfers ontbreken.

Uit gegevens van degenen die de vraag wel hebben beantwoord, komen een paar indicaties naar voren. Zowel in de sector Zorg & welzijn als in de sector Economie zijn brede domeinopleidingen ingericht om bijvoorbeeld kandidaten die niet terecht kunnen bij Helpende, Uiterlijke verzorging en Sport op te vangen. Via omhooggesprekken wordt ook geprobeerd kandidaten te interesseren voor Techniek, melden mbo slb-experts en vmbo-decanen. Daarbij noemt men expliciet 'Medewerker onderhoud gebouwen'. Soms worden kandidaten doorverwezen naar andere roc's, indien een alternatief binnen de eigen school niet voorhanden is. Volgens decanen komt het ook voor dat als alternatief voor niet-plaatsing een lager niveau wordt aangeboden.

Verder zijn er paar voorbeelden gegeven van alternatieven waar niet direct een lijn is in te ontdekken. Zie de citaten van mbo slb-experts:

"De studenten die eigenlijk een sportopleiding wilden doen, komen terecht in de sector Zorg of de sector Economie & handel. De studenten die eigenlijk de Zorg in wilden, zijn vaak de ongediplomeerde studenten. Die werden voorheen nog in grote aantallen aangenomen, omdat er geen taal- en rekeneisen waren. Nu worden zij doorverwezen naar de entreeopleidingen. De studenten die eigenlijk een opleiding in de Beveiliging wilden doen, komen vaak terecht in de sector Economie & handel en dan in de opleiding Logistiek medewerker of Verkoopmedewerker."

"Als deelnemers echt nergens meer geplaatst kunnen worden, dan worden ze vaak geplaatst bij Handel en ondernemerschap: leerlingen hebben vaak wel een beeld van die opleiding door hun bijbaantje in een winkel, er is altijd plek, er zijn voldoende stageplaatsen en het is laagdrempelig."

"Bij Economie en Administratie is überhaupt geen werk te vinden op niveau 2."

“Deelnemers hebben bij ons de eerste tien weken nog de tijd om te switchen, dus het is te vroeg om nu al te zeggen waar ze naar overgestapt zijn. Voor bepaalde opleidingen is er geen beroepspraktijkvorming (bpv) op niveau 2 te vinden: bijvoorbeeld Helpende, Zorg & welzijn en de Kinderopvang. In de Zorg moet je steeds zelfstandiger werken waardoor er eigenlijk een niveau 3 of 4 vereist is. De niveau 2’er wordt zo gedwongen een niveau 3 opleiding te gaan doen. Verder is er voor Ict, Handel & Commercïe en Detailhandel een sterk verminderde vraag. Dit heeft geen effect gehad op ons plaatsingsbeleid, al kijken we wel kritischer. Maar waar moeten de jongeren anders heen?”

5.3.8 Communicatie over plaatsing

Aan de respondenten is gevraagd hoe volgens hen de communicatie geregeld is over het feit dat de deelnemer niet geplaatst kon worden. Zij konden daarbij kiezen uit de volgende categorieën (meerdere antwoorden mogelijk):

- communicatie verliep via de deelnemer zelf en zijn/haar ouders;
- communicatie verliep via toeleverend onderwijs;
- communicatie verliep via de gemeente(n);
- anders, namelijk...

Tabel 5.6 Communicatie over plaatsing volgens mbo slb-experts (N=28) en vmbo-decanen (N=33) in %

	<i>Verandering in plaatsing</i>			
	<i>Deelnemer-ouders</i>	<i>Toeleverend onderwijs</i>	<i>Gemeenten</i>	<i>Anders</i>
Mbo slb-experts	95	39	25	---
Vmbo-decanen	79	9	0	2

Wat valt op

Van de mbo-groep geeft bijna iedereen aan dat de communicatie over het feit dat een deelnemer niet geplaatst kon worden, voornamelijk via de deelnemer-ouders verloopt. Ook een duidelijke meerderheid van de vmbo-decanen is die mening toegedaan. Opvallend is dat de meningen tussen beide groepen verschillen op het gebied of er (ook) gecommuniceerd wordt met het toeleverend onderwijs: van de mbo-groep geeft bijna 40% aan dit wel te doen, terwijl het percentage van de vmbo-decanen die dit herkent, veel lager is. Een tweede duidelijk verschil is de communicatie met de gemeente. Hoewel een kwart van de mbo slb-experts aangeeft dat er communicatie is met de gemeente over het niet plaatsen van een deelnemer, is dit volgens de vmbo-decanen voor hen niet aan de orde. Hierna volgt een toelichting.

Communicatie via de deelnemer-ouders

Uit de toelichting van de mbo slb-experts blijkt dat soms al mondeling na het intakegesprek aan de deelnemer wordt aangegeven of iemand is afgewezen of niet. Bijna altijd wordt dit schriftelijk bevestigd door een brief te sturen aan de deelnemer en zijn ouders. Sommige scholen maken hierbij het onderscheid dat bij meerderjarige deelnemers de brief alleen aan de deelnemer wordt gericht en bij minderjarige deelnemers ook aan de ouders. In de brief worden meestal argumenten gegeven voor de afwijzing en bijna altijd wordt aangegeven hoe gezocht kan worden naar een alternatieve opleiding. Bijvoorbeeld waar de deelnemer terecht kan voor professionele begeleiding bij het zoeken naar een alternatieve opleiding of dat hij wordt uitgenodigd voor een verlengde intake. Daarnaast wordt door een deel van de

experts expliciet aangegeven dat in de brief ook informatie staat hoe de deelnemer bezwaar kan maken tegen het besluit.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

"Afgewezen leerlingen krijgen een brief thuisgestuurd. Hierin worden argumenten gegeven waarom de leerling is afgewezen en wordt gewezen op de mogelijkheid voor een vervolginname."

"De standaardprocedure is dat deelnemers een brief krijgen en een mondelinge toelichting."

"Deelnemers krijgen van de intaker vaak al te horen of ze geplaatst kunnen worden of niet. Als ze niet geplaatst kunnen worden, volgt een brief waarin ook hulp wordt aangeboden voor het zoeken naar een alternatieve opleiding. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen minderjarigen en meerderjarigen, behalve dan dat bij minderjarigen altijd ook de ouders/verzorgers worden aangeschreven."

Communicatie via toeleverend onderwijs

De mbo-groep geeft veel vaker dan de vmbo-decanen aan dat er gecommuniceerd wordt met het toeleverend onderwijs. Uit de toelichting wordt duidelijk dat er door een aantal instellingen gebruik wordt gemaakt van de digitale applicatie Intergrip: er wordt niet altijd expliciet gecommuniceerd met het voortgezet onderwijs (vo), maar zij kunnen volgens de experts via deze applicatie wel nagaan of iemand geplaatst is of niet. Daarnaast zijn er instellingen die aangeven dat zij, nadat zij de deelnemer op de hoogte hebben gesteld, het toeleverend onderwijs (schriftelijk) op de hoogte stellen van het besluit dat een deelnemer is afgewezen. Soms is er zelfs sprake van een samenwerkingsverband. Overigens zijn er ook mbo slb-experts die geantwoord hebben dat zij deelnemers erop wijzen contact op te nemen met hun oude school, maar dit zelf niet doen. Uit de toelichting die een paar vmbo-decanen gaven, blijkt dat zij soms andere verwachtingen hadden over de communicatie. Op grond van de beschikbare reacties kan echter niet beoordeeld worden waar dit door komt en of dit verwijst naar een structureel beeld over de communicatie tussen vo en mbo.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

"Er is geen communicatie met het toeleverend onderwijs, al kunnen zij via de applicatie Intergrip wel in de gaten houden of iemand geplaatst is of niet."

"De communicatie verloopt altijd eerst met de deelnemer en zijn/haar ouders. Daarna wordt gecommuniceerd met het toeleverend onderwijs en de gemeente, maar altijd in eerste instantie via de deelnemer zelf."

"Wij hebben dit jaar voor het eerst ook informatie naar de decaan op het vo gestuurd wanneer een kandidaat was afgewezen. Ik heb de indruk dat dat op prijs werd gesteld."

"De communicatie verloopt altijd via deelnemers zelf. Wanneer het vo een verkeerd advies heeft gegeven, wordt dit ook teruggekoppeld aan het vo."

"Er is sprake van een samenwerkingsverband met de gemeente, vmbo's en roc's (sluitende keten). Er wordt over-en-weer gecommuniceerd over deelnemers die niet geplaatst kunnen worden, zodat het overzicht over deze leerlingen behouden wordt."

- Typerende citaten vmbo-decanen:

"Achteraf krijg ik een mailtje indien de deelnemer niet is toegelaten."

“Soms neemt het mbo contact op en soms staan zijn/haar ouders teleurgesteld en boos op de stoep!”

“De communicatie verliep vaak niet zoals afgesproken; wij horen dan toevallig van de deelnemer zelf dat hij/zij is afgewezen.”

Communicatie via de gemeente

Wanneer de communicatie via de gemeente loopt, hebben mbo slb-experts hier meestal een specifieke reden voor. Het gaat dan bijvoorbeeld om minderjarige deelnemers of juist meerderjarige deelnemers of deelnemers die via de gemeente zijn aangemeld. Sommige scholen hebben altijd contact met de gemeente indien deelnemers nergens geplaatst kunnen worden, al hebben zij in die gevallen ook contact met de deelnemer zelf en met het toeleverend onderwijs.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“99% van de communicatie verloopt via de deelnemer zelf. Het laatste procent zijn deelnemers jonger dan 18 jaar die ook niet toegelaten kunnen worden tot entree. Dit gaat dan via de gemeente.”

“Bij meerderjarigen is er soms contact met de gemeente.”

“Bij aanmeldingen die via de gemeente binnenkomen, wordt het aan de gemeente teruggekoppeld als een deelnemer is afgewezen.”

“In het geval een leerling nergens geplaatst kan worden, dan verloopt de communicatie via de gemeente.”

5.3.9 Beoordeling kwaliteit communicatie

Aan de respondenten is gevraagd hoe volgens hen de kwaliteit van de communicatie is over het feit dat een deelnemer niet geplaatst kon worden. Zij konden daarbij kiezen uit de volgende categorieën (meerdere antwoorden mogelijk):

- voldoende;
- onvoldoende;
- weet niet.

Tabel 5.7 Kwaliteit communicatie over plaatsing volgens mbo slb-experts (N=28) en vmbo-decanen (N=33) in %

	<i>Kwaliteit communicatie</i>			<i>Totaal</i>
	<i>Voldoende</i>	<i>Onvoldoende</i>	<i>Weet niet</i>	
Mbo slb-experts	74	11	15	100,0%
Vmbo-decanen	43	47	10	100,0%

Wat valt op

De resultaten laten zien dat de vmbo-decanen beduidend ontevredener zijn over de kwaliteit van de communicatie dan de mbo slb-experts. Verder zijn de meningen bij de vmbo-decanen wat meer verdeeld dan bij de mbo-groep: hoewel een duidelijke meerderheid van de mbo slb-experts de kwaliteit voldoende vindt, beoordelen ongeveer evenveel decanen uit het vmbo de kwaliteit voldoende als onvoldoende. Hierna volgt een toelichting.

Voldoende

Uit de toelichtingen blijkt dat mbo-experts weliswaar vaak een voldoende geven, maar die voldoende betekent lang niet altijd hetzelfde. In een aantal gevallen zijn de experts echt tevreden over de kwaliteit en wordt aangegeven dat de communicatie met betrekking tot een afwijzing goed – soms centraal – georganiseerd is. Daarnaast zijn er wat neutralere reacties van mbo slb-experts die aangeven dat de procedures op zich goed zijn en dat de zorgvuldigheid bij afwijzing groter is dan voorgaande jaren. Ook wordt er een aantal keren aangenomen dat, omdat er geen klachten komen, de kwaliteit dan wel voldoende zal zijn. Een veel groter aantal respondenten is er echter minder zeker van dat de kwaliteit voldoende is, maar geeft toch dat oordeel. Zo zijn er veel experts die aangeven dat de kwaliteit altijd beter kan: bijvoorbeeld dat er over bepaalde onderdelen uit de brief beter gecommuniceerd zou kunnen worden – bijvoorbeeld over de vervolgstappen of de argumenten voor afwijzing – of dat sommige afdelingen van het roc minder goed communiceren dan andere. Opvallend is dat sommige experts met hetzelfde argument toch op een ander oordeel uitkomen: zo geeft de ene expert een voldoende, terwijl een expert aan een andere mbo-instelling door praktisch hetzelfde argument van mening is dat de kwaliteit van de communicatie onvoldoende is. Datzelfde is ook gebeurd bij de vmbo-decanen. Zo blijkt er slechts een vage grens tussen wat men nog als voldoende beoordeelt en wanneer een onvoldoende gegeven wordt.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“De loopbaanadviseurs zitten hier bovenop om ervoor te zorgen dat de communicatie met betrekking tot afwijzing goed verloopt.”

“Als men zich houdt aan de procedures zoals deze door het roc worden opgelegd, dan is de kwaliteit goed. We ontvangen wel klachten, maar dat kun je nooit uitsluiten.”

“De communicatie over mogelijke vervolgstappen kan beter.”

“De communicatie kan wel beter. Voor ons is het onduidelijk welke informatie je door zou moeten sturen bij een afwijzing. Welke informatie heeft men nodig om het keuzeprocess opnieuw op te kunnen pakken?”

“De communicatie kan altijd beter. Wij zijn een grote organisatie en klachten zijn er. Het streven is altijd naar zo min mogelijk klachten. De oplossing zit niet zozeer in algemeen beleid, maar de focus op bepaalde teams en individuen die slechter communiceren dan andere(n).”

- Typerende citaten vmbo-decanen:

“Ik denk dat dit wel voldoende toegelicht wordt, maar dat deelnemers/ouders dit bericht niet willen krijgen. Daarom vragen ze vaak om aanvullende informatie.”

“Na zelf contact opgenomen te hebben, was de uitleg duidelijk.”

Onvoldoende

De slb-experts uit het mbo die de communicatie als onvoldoende beoordeelden, geven daarbij aan dat de kwaliteit per afdeling erg kan wisselen. Hierdoor is de kwaliteit niet altijd zoals die zou moeten zijn. Vmbo-decanen geven daarnaast aan dat zij geen of te weinig informatie hebben gekregen of op het verkeerde moment werden geïnformeerd.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“Er is wel een bepaalde standaardbrief die door alle opleidingen verstuurd zou moeten worden naar de deelnemer indien hij/zij afgewezen wordt, maar die brief wordt niet consequent genoeg aangehouden. Er komen veel klachten over het ontbreken van argumenten of dat de afwijzing niet alleen voor de opleiding geldt, maar voor het hele roc (wat niet klopt). Ook wordt er soms geen brief verstuurd en alleen mondeling een en ander toegelicht. Dit zou beter moeten.”

“De kwaliteit is heel wisselend: bij sommige opleidingen zijn er vooraf duidelijke criteria opgesteld en gecommuniceerd wanneer iemand wordt toegelaten/afgewezen, waardoor een deelnemer bij afwijzing geen vragen meer heeft. Bij andere opleidingen zijn die criteria vooraf niet duidelijk gecommuniceerd waardoor niet bekend was hoe ermee omgegaan zou worden als er te veel aanmeldingen zouden zijn.”

“De standaardprocedure is dat er een brief moet worden gestuurd naar de deelnemer, maar sommige teams doen dit niet en lichten een eventuele afwijzing mondeling toe. Protocollen worden niet consequent door iedereen overgenomen. Dit is wel het streven.”

- Typerende citaten vmbo-decanen:

“Het bericht dat een deelnemer is afgewezen, komt vaak te laat. Bovendien bevat het bericht veelal geen motivatie waarom de deelnemer is afgewezen.”

“Diverse keren ben ik als decaan door ouders benaderd dat hun kind niet aangenomen kan worden, terwijl ik als decaan niet op de hoogte was van de (flink) aangescherpte eisen.”

“Ik bel zelf ieder jaar de mbo-scholen op om te kijken of mijn leerlingen zijn aangenomen op hun vervolgopleiding.”

5.3.10 Plaatsing deelnemers bij andere instelling

Aan de respondenten is gevraagd of afgewezen deelnemers volgens hen geplaatst zijn bij een andere instelling. Tabel 5.8 toont de resultaten.

Tabel 5.8 Plaatsing bij andere instellingen volgens mbo slb-experts (N=28) en vmbo-decanen (N=33) in %

	<i>Ja, allemaal</i>	<i>Ja, bijna allemaal</i>	<i>Ja, sommigen</i>	<i>Nee, bijna niemand</i>	<i>Nee, niemand</i>	<i>Weet niet</i>	<i>Totaal</i>
Mbo slb-experts	4%	21%	7%	-	-	68%	100,0%
Vmbo-decanen	25%	25%	36%	4%	4%	7%	100,0%

Wat valt op

Mbo slb-experts lijken veel minder goed zicht te hebben op waar de deelnemers zijn gebleven dan de vmbo-decanen: 68% weet het niet, versus 7% bij de decanen. De helft van de decanen is van mening dat (bijna) alle deelnemers bij een andere instelling geplaatst zijn, terwijl 36%% meent dat het slechts om sommige leerlingen gaat.

Toelichting

Zowel de mbo-groep als de vmbo-decanen geven aan dat ze hieromtrent onvoldoende cijfers hebben. Daar komt bij dat de meeste mbo slb-experts aangeven dat het geen taak is van het mbo om dit te volgen, maar eerder van het vmbo als toeleverende school en/of de gemeente.

Twee respondenten van het mbo refereren aan lopende initiatieven:

"Het systeem is nog niet waterdicht. Soms ontsnappen er leerlingen aan de aandacht. We maken wel gebruik van Intergrip, een landelijk systeem, om spookleerlingen te traceren. Dit systeem vraagt wel om een actieve houding vanuit het roc zelf. Er zal geen alarm afgaan indien een leerling zich nog niet heeft aangemeld bij een roc in Nederland."

"Gilde Opleidingen heeft een samenwerkingsverband met de gemeente waarin zij alle vmbo-leerlingen die hun eindexamen hebben behaald, monitoren. Dit gebeurt onder de naam 'Zomerlek'. Doel is om te voorkomen dat leerlingen 'verdwijnen' na de zomervakantie of uitstromen naar roc's in Gelderland of Brabant. Er wordt voor de zomervakantie gecheckt wie er allemaal uitstroomt in het vmbo en na de zomer wie er allemaal is ingestroomd in een roc."

5.3.11 Actie instelling plaatsingsproblematiek

Aan de respondenten is gevraagd: heeft uw instelling acties ondernomen om de problematiek rond het niet kunnen plaatsen van deelnemers in de opleiding van hun eerste keuze – of het sowieso niet kunnen plaatsen – op te lossen? Zo ja, welke? Kunt u deze kort toelichten?

De antwoorden die de mbo-respondenten gaven, moeten gezien worden als aanvulling op eerdere acties die al genoemd zijn. Sommige respondenten hebben – een aantal van – die acties bij deze vraag herhaald. Anderen noemen hier acties die nog niet benoemd waren of acties van een andere orde. Alle reacties zijn onder te brengen in een aantal categorieën:

- contact andere partij;
- zoeken naar alternatief;
- herziening beleid;
- anders.

Opvallend is dat 42% van de vmbo-decanen aangeeft niet bekend te zijn met acties van het mbo.

In de woorden van een decaan: *"Geen acties, ze sturen ze terug naar het vmbo of plaatsen de leerlingen een niveau lager."*

58% van de decanen noemt daarnaast voorbeelden die in lijn zijn met de bovengenoemde categorieën.

We bespreken hierna de categorieën en illustreren deze met typerende uitspraken van de respondenten.

Contact andere partij

Er wordt meerdere keren genoemd dat er contact met het vmbo is (geweest) om de problematiek rond het niet kunnen plaatsen van deelnemers in de opleiding van hun eerste keuze te bespreken en/of aan te pakken. Daarnaast wordt genoemd dat er met andere mbo-instellingen contact is gelegd zodat voorkomen wordt dat deelnemers vaker van het ene roc naar het andere worden gestuurd. Andere contacten die worden genoemd, zijn contacten met het werkveld en het contact binnen de mbo-instelling zelf.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“Er is veelvuldig overleg met vmbo-scholen om hen op de hoogte te houden naar welke opleidingen de minste vraag is. Anderzijds vragen wij van decanen om hun leerlingen beter voor te bereiden op deze beperkte toelatingen. Daarnaast vragen wij de decanen hun leerlingen beter in te lichten over bepaalde voorwaarden waaraan zij moeten voldoen als zij willen deelnemen aan bepaalde opleidingen. Bijvoorbeeld het kunnen laten zien van een Verklaring Omtrent Gedrag bij de opleiding Beveiliging.”

“Er is sinds een aantal jaren samenwerking met vmbo-scholen op het gebied van taal en rekenen. Er wordt extra begeleiding geboden zodat het vaardigheidsniveau van de leerlingen omhoog gaat. De studenten die nu afstuderen, zijn de eersten die hiermee zijn begonnen en er is al gebleken dat het niveau collectief omhoog is gegaan.”

“Wij hebben structureel contact met het vo, waarmee we regelmatig bespreken hoe het ervoor staat met aanmeldingen en plaatsingen. In dat overleg benadrukken we ook dat deelnemers zich vroeg moeten inschrijven, want dan kunnen we nog iets voor hen doen, bijvoorbeeld zoeken naar een alternatieve opleiding.”

“Wat voorkomen moet worden, is dat de ‘moeilijke’ gevallen als aardappels heen en weer geschoven worden tussen de roc’s. Hiertoe worden al stappen gezet, namelijk dat leerlingbegeleiders van betrokken roc’s met elkaar komen praten over deze moeilijke gevallen.”

“Wij willen samen met de markt verkennen wat wij aan kunnen: hoeveel opleidingsplaatsen zetten wij open en hoeveel werk is er?”

- Typerende citaten vmbo-decanen:

“Decanen krijgen een mail zodra bepaalde opleidingen al vol zijn.”

“Er is veel contact tussen mbo en vmbo om een oplossing te vinden.”

“Binnen het convenant zijn afspraken gemaakt en zijn er acties. Bijvoorbeeld gesprekken voor de zomervakantie met leerlingen die nog geen zicht hebben op een opleiding. Dit doen medewerkers van route 35, trajectbureau gemeente Tilburg.”

“In de regio West-Brabant met als instelling ROC West-Brabant is een werkgroep ingericht bestaande uit het mbo en aanleverende vmbo-scholen.”

Zoeken naar een alternatief

De meeste experts geven (nogmaals) aan dat ze veel inzetten op het met de deelnemer zoeken naar een alternatieve opleiding in het geval hij is afgewezen voor de opleiding van zijn eerste keuze. Het gaat hier niet alleen om het inzetten van professionele begeleiding of het voeren van ombuiggesprekken, maar ook om de snelheid van handelen: dat dit efficiënter wordt georganiseerd en deelnemers daardoor sneller duidelijkheid hebben.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“Wij schakelen sneller de tweedelijns begeleiding in.”

“De mogelijkheid wordt onderzocht om studenten die ze liever niet willen toelaten tot de mbo 2-opleiding van hun eerste keuze, te plaatsen binnen een Sportopleiding of een opleiding in de Beveiliging. Het gaat namelijk meestal om ‘moeilijke’ leerlingen, vaak jongens, die nog te druk zijn. Binnen een Sportopleiding of de Beveiliging kunnen zij vaak wel hun energie kwijt en de ervaring leert dat zij binnen dergelijke opleidingen wel succesvol kunnen zijn.”

“Wij hebben manieren ingesteld om te helpen bij een keuze voor een alternatieve opleiding, waaronder ombuigingsgesprekken, testen en meeloopmomenten.”

- Typerende citaten vmbo-decanen:

“De meeste roc’s in deze omgeving bieden direct een alternatief. Vaak zijn ouders en leerlingen overrompeld en zetten dan de hakken in het zand. Dit komt voort uit teleurstelling.”

“Men gaat gesprekken met kandidaten aan om ze te bewegen voor een andere keuze te gaan.”

“Men verwijst door naar een andere richting die beter past. Men verwijst door naar het Servicecentrum Studie & Beroep, een centrale dienst van het roc.”

Herziening beleid

Een paar experts benoemen specifieke acties gericht op wijzigingen in hun beleid. Hoewel dit ook in eerdere vragen benoemd kan zijn, geven deze experts de acties hier nogmaals specifiek aan.

- Typerende citaten mbo slb-experts:

“Wij hebben vorig jaar al een aanpassing gedaan dat je alleen een bbl-opleiding mag starten als je werk hebt en anders een bol-opleiding moet doen. Dat is ook ter bescherming van de leerling. Die komen anders later in het jaar voor problemen te staan als ze alsnog overgeplaatst moeten worden, omdat ze geen werkplek hebben kunnen vinden.”

“Een opleiding kan een deelnemer die niet geplaatst is, doorverwijzen naar het Studie-Loopbaancentrum: daar wordt nu meer op gestuurd zodat dat ook echt gebeurt. Dat was in het verleden niet zo, waardoor een student kon blijven zweven.”

“Installatie van een toelatingscommissie en het formuleren van beleidslijnen omtrent toelatingscriteria.”

Anders

Andere acties die nog genoemd worden door mbo slb-experts zijn:

"Wij hebben brede domeingroepen ingesteld, waardoor wij deelnemers toch kunnen plaatsen en sneller kunnen schakelen tussen stages van vergelijkbare opleidingen. Als er voor de ene opleiding geen stageplekken zijn, dan misschien wel voor een vergelijkbare andere opleiding."

"Deelnemers zonder diploma die bij uitzondering worden toegelaten, worden sterker gemonitord."

"Er wordt meer voorlichting gegeven aan de aspirant-studenten."

6 Conclusies en aanbevelingen

In deze publicatie beschreven we de aanpak en resultaten van een verkennend onderzoek naar de toegankelijkheid van mbo 2-opleidingen.

De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidde:

In hoeverre zijn er volgens relevante betrokkenen – studieloopbaanexperts mbo en vmbo-decanen – in het veld, vergeleken met vorig jaar, knelpunten in het (regionale) aanbod aan mbo 2-opleidingen en in de keuzevrijheid van deelnemers voor een opleiding op mbo 2-niveau? In het geval van knelpunten: waartoe zijn deze te herleiden en welke oplossingen zijn in de optiek van de betrokkenen gevonden om deelnemers alsnog naar een passende plek te leiden?

De hoofdvraag is verder uiteengelegd in drie sets van onderzoeksvragen. Via telefonische interviews onder studieloopbaanexperts in het mbo en schriftelijke enquêtes onder vmbo-decanen zijn de meningen gepeild van relevante betrokkenen en is in verkennende zin een eerste antwoord gezocht op de onderzoeksvragen.

De eerste set onderzoeksvragen had betrekking op het aanname- en plaatsingsbeleid van de mbo-instellingen: vond er vergeleken met vorig jaar een aanpassing plaats en waarom? Het onderzoek leverde sterke aanwijzingen op dat mbo-instellingen inderdaad hun aanname- en plaatsingsbeleid hebben aangepast. Dit als gevolg van de veranderde wet- en regelgeving – vooral ten aanzien van de entreeopleiding, taal en rekenen, passend onderwijs, vsv-doelstellingen en de bekostigingssystematiek – in combinatie met arbeidsmarktontwikkelingen. Een ruime meerderheid van mbo-respondenten meldt dat de intake vergeleken met vorig jaar op meer systematische, onderzoekende wijze wordt aangepakt. Volgens hen worden er meer instrumenten gebruikt, variërend van gestandaardiseerde gespreksleidraden tot motivatie- en capaciteitentesten. Ook wordt er meer informatie over de kandidaten opgevraagd bij de toeleverende vmbo-scholen. Dit alles om beter, objectiever in te kunnen schatten én te onderbouwen of de kandidaat geschikt is in het licht van de eisen – vanuit diploma- en beroepsperspectief –, dan wel door- of afgewezen moet worden en/of extra ondersteuning moet krijgen, bijvoorbeeld in het kader van passend onderwijs. De verkregen intake-informatie, die als basis dient voor het plaatsingsbesluit, wordt systematischer dan voorheen vastgelegd met behulp van gestandaardiseerde registratieformulieren.

In de perceptie van de vmbo-decanen overheerst het beeld dat mbo-instellingen minder risico's durven te nemen, wat zij mede toeschrijven aan het feit dat het mbo wordt afgerekend op de uitstroom, op het percentage geslaagden. Ook signaleren sommige vmbo-decanen dat de mbo-instellingen waarmee zij te maken hebben, geen eenduidig beleid voeren en verschillende richtlijnen hanteren. Zij vinden dat lastig en niet in het belang van de leerling. De indruk bestaat bij decanen dat dit alles soms ongunstig uitpakt voor bepaalde categorieën leerlingen: zorgleerlingen, leerlingen van vso, leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) en ISK (Internationale Schakelklas).

Op basis van de beschikbare onderzoeksgegevens kan echter niet worden vastgesteld op welke schaal dit voorkomt en wat de consequenties ervan zijn voor uiteenlopende kandidaten vanuit het vmbo.

Via een tweede set onderzoeksvragen is nagaan of volgens de respondenten het aandeel deelnemers dat niet geplaatst is in de opleiding van hun eerste keuze, is toegekomen en zo ja; om welke opleidingsclusters het dan gaat.

Uit de onderzoekgegevens kunnen we opmaken dat ongeveer de helft van de respondenten – mbo én vmbo – meent dat het percentage leerlingen dat niet geplaatst is in de opleiding van de eerste keuze is toegenomen. En dat dit vooral speelt in de sectoren Zorg & welzijn – in dit geval de opleiding Helpende – en in iets mindere mate in de sectoren Techniek en Economie.

Hoe groot dit percentage is, is op basis van de beschikbare gegevens niet te zeggen. Het gros van de respondenten gaf aan zich te baseren op indrukken en niet op harde gegevens, omdat die – ten tijde van het onderzoek – nog niet beschikbaar waren. Uit eerder onderzoek weten we (zie hoofdstuk 4) dat het aandeel deelnemers dat niet geplaatst is in de opleiding van de eerste voorkeur al jaren schommelt rond de 17%. Of dit percentage sinds vorig jaar is toegenomen, is dus op basis van de nu beschikbare gegevens niet vast te stellen.

De derde set onderzoeksvragen had betrekking op de acties die mbo-instellingen ondernemen om de plaatsingsproblematiek te ondervangen en de communicatie hierover met de vmbo-scholen. Uit het onderzoek blijkt dat mbo-instellingen tal van maatregelen en voorzieningen treffen, mede ingegeven door hun maatschappelijke opdracht, om het aanbod zo toegankelijk mogelijk te houden, door brede opleidingen, ombuiggesprekken enzovoort. Het is nog onduidelijk wat dit oplevert in termen van kwaliteit en rendement.

Uit het onderzoek is wel duidelijk naar voren gekomen dat de toeleverende vmbo-scholen slechts ten dele op de hoogte zijn van de maatregelen en voorzieningen die de mbo-instellingen treffen.

Aanbevelingen

Wat in dit verkennend onderzoek vooral ook duidelijk is geworden, is dat het momenteel ontbreekt aan feiten en cijfers, waardoor het onmogelijk is representatieve uitspraken te doen over de omvang en diepere aard van het vraagstuk. Anders gezegd: het is nog onduidelijk in hoeverre er vergeleken met voorafgaande jaren, sprake is van een algemene trendbreuk in het mbo-veld. En als daar sprake van is, wat de oorzaken en gevolgen daarvan zijn. Tevens is het onduidelijk in hoeverre het vraagstuk uniek is voor mbo 2 of dat het ook speelt op de andere mbo-niveaus.

Om een beter idee te krijgen van de reikwijdte en aard van het vraagstuk, bevelen we vervolgonderzoek aan langs vier lijnen:

- *Analyse BRON-data:* de 1 oktober-tellingen van 2014 geven inzicht in het aantal leerlingen dat in 2014-2015 is ingestroomd in mbo 2-opleidingen. Als er substantiële verschuivingen hebben plaatsgevonden, dan zouden die zichtbaar moeten worden in vergelijkingen tussen uitstroomcohort vmbo 2014 en eerdere uitstroomcohorten. Door de uitkomsten te vergelijken met de gegevens van de andere mbo-niveaus kunnen we mogelijke verschillen tussen de opleidingsniveaus in kaart brengen.
- *Schoolverlatersonderzoek vmbo:* vmbo-leerlingen uit het schooljaar 2013-2014 bevragen over wat zij zijn gaan doen na het verlaten van de school, of ze zich hebben aangemeld voor een mbo-opleiding, of ze geplaatst zijn op de opleiding van eerste voorkeur, over een eventuele afwijzing, uitstroom naar arbeid enzovoort. (analoog aan de onderzoeken

van Neuvel en Van Esch uit 2006). Op basis hiervan kunnen de cijfers van de data-analyse (BRON) in een context geplaatst worden.

- *Analyse van gegevens van gemeenten over uitstroom naar arbeid*, om na te gaan of zich op dit vlak substantiële ontwikkelingen hebben voorgedaan.
- Via *gerichte casestudies* in kaart brengen wat de kwalitatieve effecten zijn van het aangepaste aanname/plaatsingsbeleid en de maatregelen die de instellingen hebben getroffen om de toegankelijkheid te bevorderen en de communicatie hierover met de vmboscholen. En hierbij ingaan op effecten op deelnemersniveau – tevredenheid over het opleidings-/toeleidingstraject, arbeidsmarktrelevant diplomaperspectief, zinvol werk – en effecten op het niveau van de opleiding/instelling: onderwijskwaliteit, rendement.

Dergelijke onderzoeken kunnen bestuurders en beleidsmakers inzicht geven in de eerste beoogde en niet-beoogde effecten van beleid voor de praktijk en het gesprek voeden over mogelijke bijstellingsrichtingen.

Gebruikte literatuur en bronnen

- Haan, M. de & Eimers, T. (2013). *Ongediplomeerde instroom in het mbo. De knip tussen de entreeopleiding en mbo niveau 2, 3 en 4*. Woerden: MBO Raad.
- Meng, C., Verhagen, A., Korthals, R. & Huijgen, T. (2014). *Evaluatie van het School-Ex 2.0 programma. De rol van studiekeuze- en exitgesprekken in het MBO*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA).
- Neuvel, J. & Esch, W. van (2006). *De doorstroom van vmbo naar mbo. Het effect van het beroepsbeeld en de toepassing van de doorstroomregeling op de schoolloopbaan in het mbo*. 's-Hertogenbosch: CINOP.
- Neuvel, J. & Esch, W. van (2010). *Van vmbo naar mbo. Doorstroom en loopbaankeuzes. Monitor doorstroom vmbo-mbo, cohort 4 en 5*. 's-Hertogenbosch:/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Neuvel, J. & Esch, W. van (2011). *Een kijkje in de praktijk met vmbo Carrousel. Wat vmbo'ers leren van bezoeken aan het werkveld in de sector Z&W*. 's-Hertogenbosch:/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Neuvel, J. & Esch, W. van (in voorbereiding). *Leerlingen uit de theoretische leerweg over de doorstroom naar mbo en havo*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Onderwijsraad (2012). *Zicht op een macrodoelmatig opleidingsaanbod*. Den Haag: Onderwijsraad.
- TK (2010). *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen. Memorie van toelichting*. Tweede kamer, vergaderjaar 2009-2010, 32 290. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- TK (2011a). *Actieplan mbo 'Focus op Vakmanschap 2011-2015'*. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 270414, 1 6 februari 2011. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- TK (2011b). *Wet Passend Onderwijs. Memorie van toelichting*. Tweede kamer, vergaderjaar 2011-2012, 33 106. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- TK (2013). *Macrodoelmatigheid mbo*. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 503358, 14 april 2013. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Lijst met afkortingen

Aka	Arbeidsmarktgekwalificeerd assistent
Aoc	Agrarisch opleidingscentrum
Bbl	Basisberoepsgerichte leerweg
Bpv	Beroepspraktijkvorming
Bve	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
Ecbo	Expertisecentrum Beroepsonderwijs
GI	Gemengde leerweg
ISK	Internationale Schakelklas
Kbl	Kaderberoepsgerichte leerweg
Lwoo	Leerwegondersteunend onderwijs
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
NEL BVE	Netwerk Expertise Centra Loopbaanbegeleiding
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
ROA	Researchcentrum Onderwijs en Arbeidsmarkt
Roc	Regionaal opleidingscentrum
SDV	Studentendienstverlening
Sib	Studieloopbaanbegeleiding
TI	Theoretische leerweg
TOA	Toolkit Onderwijs en arbeidsmarkt
VeVa	Veiligheid en Vakmanschap
Vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
Vsv	Voortijdig schoolverlaten
Vo	Voortgezet onderwijs
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs